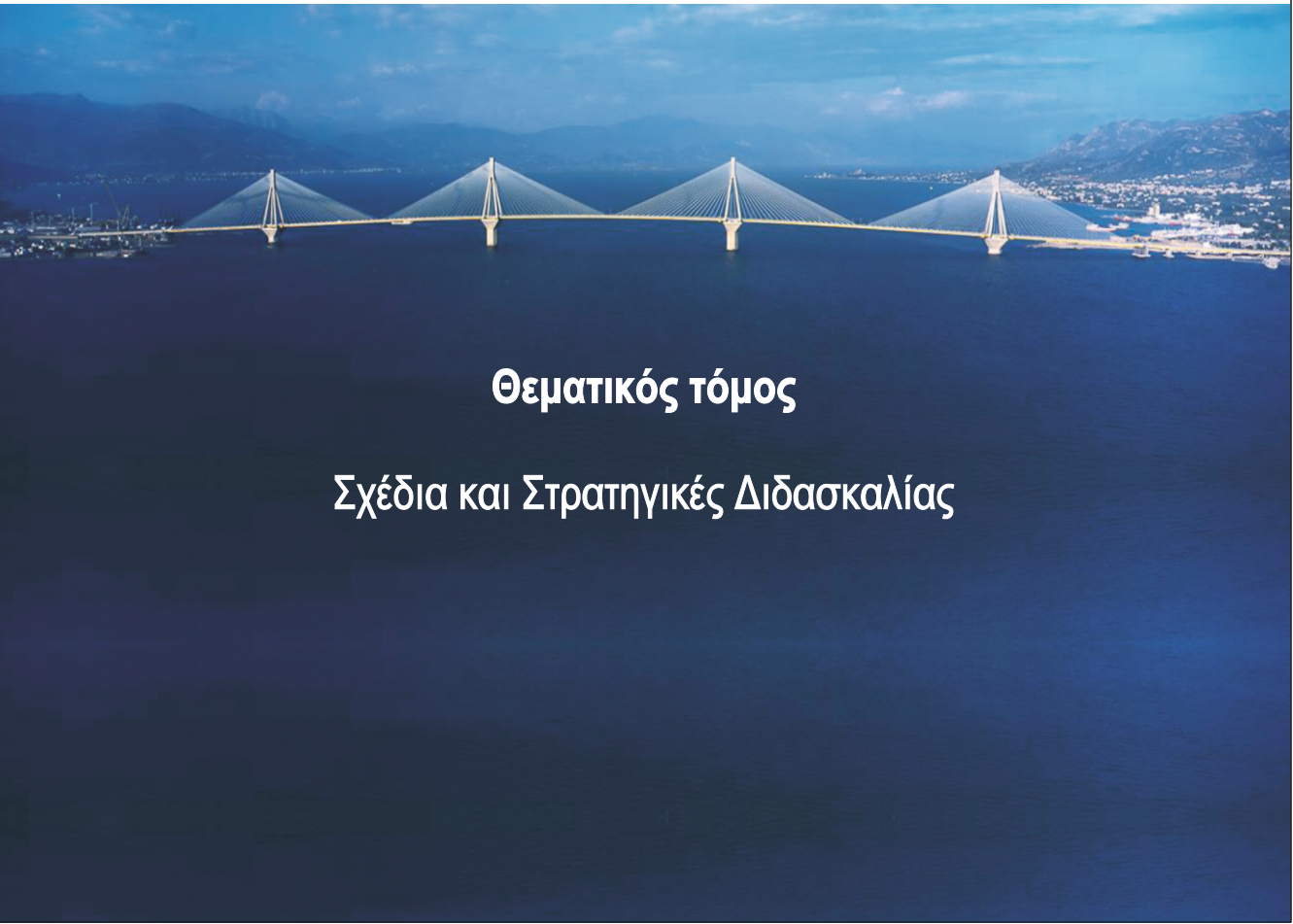

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση

Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Τεύχος 77
Μάρτιος 2022

Έκδοση: Παντελής Γεωργογιάννης
ISSN: 2407-9669
Πάτρα

Θεματικός τόμος

Σχέδια και Στρατηγικές Διδασκαλίας

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
με κριτές

**Θεωρία και Έρευνα
στις
Επιστήμες της Αγωγής**

Τεύχος 77

Πάτρα, Μάρτιος 2022

Title: Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

ISSN: 2407-9669

σ.σ. 38, σχήμα 17,5 X 25 εκ.

Εκδότης:

Παντελής Γεωργογιάννης
Αντ. Οικονόμου 8, 26504 - Αγ. Βασίλειος, Πάτρα Αχαΐας
Tel/Fax: 2610993855, 2613019948
website: <http://periodiko.inpatra.gr>
email: periodiko@inpatra.gr

Γραμματεία:

Καρβέλη Ευγενία, Φιλολόγος, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών με ειδίκευση στις Κλασικές Σπουδές
Λουκοπούλου Αγγελική, Φιλολόγος, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΕΑΠ στις επιστήμες της αγωγής

Copyright ©:

Παντελής Γεωργογιάννης
Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε άλλο μέσο, χωρίς σχετική άδεια του κατόχου του Copyright.

Πολιτική δημοσίευσης άρθρων:

Η Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση *«Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής»* δημοσιεύει άρθρα τα οποία έχουν υποστεί διαδικασία τυφλής κρίσης. Ωστόσο, οι απόψεις που εκφράζονται σε κάθε άρθρο απηχούν εκείνες των συγγραφέων και δεν είναι απαραίτητως αποδεκτές από την Συντακτική Επιτροπή.

Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Περιοδική έκδοση

Για την επιλογή της ύλης εφαρμόζεται το σύστημα των κριτών

Διευθυντής έκδοσης

Γεωργιογιάννης Παντελής, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών*

Συντακτική Επιτροπή

Baros Wassilios, Professor für Bildungsforschung, Universität Salzburg

Μήτσης Ναπολέων, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Φυριπιτής Εμμανουήλ, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Επιστημονική Επιτροπή

Καθηγητές

Αναστασιάδου Σοφία, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Αρχάκης Αργύρης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Βεργίδης Δημήτριος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Γαλανάκη Ευαγγελία, Καθηγήτρια Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Καψάλης Γεώργιος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Kolioussi Lambrini, Profesora, Universidad Nacional Autónoma de México

Κουρκουτάς Ηλίας, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Κροντήρη Τίνα, Καθηγήτρια Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μαλαφάντης Κωνσταντίνος, Καθηγητής Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Πανταζής Σπύρος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Παζιώνη-Καλλή Κατερίνα, Καθηγήτρια Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

Πλακίτση Κατερίνα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ρεράκης Ηρακλής, Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Σαραφίδου Γιασεμή-Όλγα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Σκούρτου Ελένη, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου

Villar Lecumberri Alicia, Profesora honoraria, Universidad Autónoma de Madrid

Αναπληρωτές καθηγητές

Ασημάκη-Δημακοπούλου Άννη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Βαμβακούση Ξανθή (Ξένια), Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Γουργιώτου Ευθυμία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης

Θάνος Θεόδωρος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Καλεράντε Ευαγγελία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Κεδράκα Κατερίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Μάγος Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μαυρίλας Δημοσθένης, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Μπάκας Θωμάς, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ξυδόπουλος Γιώργος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Φραγκούλης Ιωσήφ, Αναπληρωτής Καθηγητής ΑΣΠΑΙΤΕ

Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Frederick Κύπρου

Επίκουροι Καθηγητές

Αρβανίτη Ευγενία, Επίκουρη Καθηγήτρια ΤΕΕΑΠΗ Πανεπιστήμιο Πατρών

Κασωτάκη-Γατοπούλου Αργυρώ, Δρ., Επίκουρη Καθηγήτρια, Hankuk University of Foreign Studies της Ν. Κορέας

Κιαπίδου Ειρήνη-Σοφία, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Λαζαρίδου Αγγελική, Επίκουρη Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Νιφτανίδου Θεοχαρούλα, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Σαββάκης Μάνος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Στεργίου Αίδη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Τουρτούρας Χρήστος, Επίκουρος Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Φωτεινός Δημήτριος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Λέκτορες

Τσεσμελή Στυλιανή, Λέκτορας Πανεπιστημίου Πατρών

Διδάκτορες

Ακριτίδου Δήμητρα, Δρ. Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών

Αρμάος Ρέμος, Σύμβουλος Καθηγητής ΕΑΠ, Εκπαίδευση Ενηλίκων

Βαρσαμίδου Αθηνά, Δρ. Πανεπιστημίου Κρήτης

Κατσιμάρδος Βασίλης, Δρ. Παιδαγωγικής, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης 46ης Περιφέρειας Αθήνας

Μανιάτης Παναγιώτης, Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών Εξωτ. Συνεργάτης, Π.Δ. 407

Μουσένα Ελένη, Δρ Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πατρών

Μπρίνια Βασιλική, Δρ στις Επιστήμες της Αγωγής και της Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Νεράντζης Δαμιανός, Δρ. Ιονίου Πανεπιστημίου στη Μεταφρασεολογία και Διδακτική Ξένων Γλωσσών

Πλιόγκου Βασιλική, Δρ. στις Επιστήμες της Αγωγής-Ειδική Επιστήμονας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σαχανά Ιφιγένεια, Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Σταυρόπουλος Αναστάσιος, Δρ. Τμήματος Μέσων Επικοινωνίας και Πολιτισμού της Σχολής Διεθνών Σπουδών Επικοινωνίας και Πολιτισμού Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τσιαβού Ευαγγελία, Διδάκτωρ Πανεπιστήμιο Potsdam Γερμανίας

Τσιμπουκλή Άννα, ΣΕΠ ΕΑΠ, Υπεύθυνη Τομέα Εκπαίδευσης ΚΕΘΕΑ

Χαμπηλομάτη Παρασκευή, Δρ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Φιλολόγος, Διευθύντρια 2ου Λυκείου Άρτας

Περιεχόμενα

- Συγκριτική επεξεργασία διαφορετικών ως προς το είδος ιστορικών πηγών για την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων και την κριτική προσέγγιση της ιστορικής γνώσης. Ένα παράδειγμα από τη διδασκαλία της Ιστορίας στο Γυμνάσιο με την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας** 7
- Αραμπατζή Χριστίνα*
- Τα λογοτεχνικά κείμενα συνομιλούν μεταξύ τους, καθώς και με κείμενα από άλλες τέχνες. Ένα διδακτικό παράδειγμα από τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο με την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας** 23
- Αραμπατζή Χριστίνα*

Αραμπατζή Χριστίνα

**Συγκριτική επεξεργασία διαφορετικών
ως προς το είδος ιστορικών πηγών για την
κατανόηση των ιστορικών γεγονότων και την
κριτική προσέγγιση της ιστορικής γνώσης.
Ένα παράδειγμα από τη διδασκαλία της
Ιστορίας στο Γυμνάσιο με την αξιοποίηση
των Τεχνολογιών Πληροφορίας και
Επικοινωνίας**

Περίληψη

Βασικό ρόλο στην οικοδόμηση της ιστορικής γνώσης έχει η διδακτική αξιοποίηση των τεκμηρίων του παρελθόντος, των ιστορικών πηγών. Ο μαθητής μαθαίνει να αναζητά και να διαχειρίζεται πληροφορίες σε ποικίλα «κείμενα» τα οποία συνδέονται με τα ιστορικά γεγονότα, καθώς και να συνδιαλέγεται με αυτά. Με τη βοήθεια της διερευνητικής μάθησης συλλέγει στοιχεία από διάφορες πηγές, τα οποία αξιολογεί και αξιοποιεί, για να συνθέσει ιστορική αφήγηση και να καλλιεργήσει την ιστορική σκέψη. Σε αυτό το τελευταίο συμβάλλει σημαντικά η κριτική προσέγγιση των πληροφοριών που προέρχονται από τις ιστορικές πηγές, πρωτογενείς, δευτερογενείς, γραπτές, παραστατικές. Στην αξιοποίηση των πηγών στη σύνθεση ιστορικής αφήγησης, και συγκεκριμένα των οπτικών πηγών, καθώς και τη διασταύρωσή τους με άλλες πηγές, όπως οι γραπτές, αναφέρεται η παρούσα διδακτική πρόταση με στόχο την εφαρμογή της στην τάξη.

Λέξεις-κλειδιά: Ιστορική σκέψη, ιστορική συνείδηση, οπτικός γραμματισμός, ιστορικός γραμματισμός, ιστορική πηγή

Παραπομπή: Αραμπατζή, Χ. (2022), Συγκριτική επεξεργασία διαφορετικών ως προς το είδος ιστορικών πηγών για την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων και την κριτική προσέγγιση της ιστορικής γνώσης. Ένα παράδειγμα από τη διδασκαλία της Ιστορίας στο Γυμνάσιο με την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 77/2022, σ.σ. 7-22. Στο: <http://periodiko.inpatra.gr>

Comparative elaboration of different types of historical sources for the understanding of historical events and the critical approach of historical knowledge. An example from the teaching of History in High School with the use of Information and Communication Technologies

Abstract

The didactic utilization of the evidence of the past, of the historical sources, has a key role in the construction of historical knowledge. The student learns to search for and manage information in a variety of “texts” that are related to the historical events, and to converse with them. With the help of exploratory learning, he collects data from various sources, that evaluates and utilizes, in order to compose historical narration and cultivate historical thought. The critical approach of information from the historical sources, primary, secondary, written, visual, contributes significantly to the later (that is to cultivate historical thought). To the utilization of the sources to compose historical narration, and particularly the visual sources, and their comparison with other sources, such as the written ones, is referred by this didactic proposal with the aim of its application in the classroom.

Keywords: Historical thought, historical consciousness, visual literacy, historical literacy, historical source

Ταυτότητα της διδακτικής πρότασης

Τίτλος: Πολιτικά και πολιτειακά ζητήματα κατά την είσοδο της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο

Διδακτικό αντικείμενο: Ιστορία

Διδακτική ενότητα: Η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο – Ο Εθνικός Διχασμός

Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, Πληροφορική

Μέθοδοι: Διερευνητική, ερμηνευτική, μαθητοκεντρική, ομαδοσυνεργατική μάθηση.

Διάρκεια σε ώρες διδασκαλίας: Τέσσερις (4) διδακτικές ώρες

Τάξη: Γ΄ Γυμνασίου

1. Εισαγωγή

Η ιστορική εκπαίδευση σύμφωνα με το ισχύον Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και το αντίστοιχο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ) έχει ως βασικό σκοπό την «ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης¹». Για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού χρειάζεται ο

1 Φ.Ε.Κ. 303/ τ. Β΄(13-03-2003), Υπουργική Απόφαση 21072α/Γ2/2003, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) Δημοτικού - Γυμνασίου

μαθητής να εμπλακεί ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία, στη μελέτη της ανθρώπινης εμπειρίας του παρελθόντος, μέσα από μια μαθητοκεντρική εκπαιδευτική διαδικασία που παρέχει ευκαιρίες καλλιέργειας δεξιοτήτων ανάγνωσης, κατανόησης, ανάλυσης και κριτικής προσέγγισης ιστορικών κειμένων, αναζήτησης, αξιολόγησης και κατανόησης πληροφοριών και αιτιωδών σχέσεων για την κατάκτηση της βασικής εννοιολογικής υποδομής της Ιστορίας², την οικειοποίηση διερευνητικών μεθόδων, για τη συνειδητοποίηση της σημασίας των γεγονότων του παρελθόντος, για την καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού και την οικοδόμηση της ιστορικής γνώσης³.

Στο ζήτημα της κατανόησης του παρελθόντος ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η ενασχόληση των μαθητών με τις ιστορικές πηγές. Μέσω της επεξεργασίας των ιστορικών πηγών η διδασκαλία αποκτά περισσότερο μαθητοκεντρικό και δυναμικό χαρακτήρα, καθώς η συμμετοχή των μαθητών σε αυτήν γίνεται πιο ενεργητική και ουσιαστική. Καλλιεργούνται αναλυτικές και ερμηνευτικές δεξιότητες, ιδιαίτερα σημαντικές για την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων και την ανάδειξη της πολλαπλότητάς τους, την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και τη διαμόρφωση ιστορικής συνείδησης⁴.

Στην προσέγγιση και επεξεργασία των ιστορικών πηγών ουσιαστική είναι η συμβολή των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Η χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ εμπλουτίζει την εκπαιδευτική διαδικασία, παρέχοντας ψηφιακούς μαθησιακούς πόρους και ποικιλία ιστορικών πηγών, διευκολύνει και ενισχύει τη μάθηση μέσω διδακτικών πρακτικών, όπως η διερευνητική μέθοδος και η βιωματική προσέγγιση της γνώσης⁵, που συνάδουν με τη μεθοδολογία, τον γενικό σκοπό και τους στόχους διδασκαλίας της Ιστορίας.

2. Θεωρία

2.1. Αποσαφήνιση εννοιών

Έχει ήδη αναφερθεί ότι η διδασκαλία της Ιστορίας στο σχολείο έχει ως απώτερο σκοπό την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης. Η ιστορική σκέψη, ως μέρος της κριτικής σκέψης, καλλιεργείται μέσα από δραστηριότητες ανάλυσης, ερμηνείας και κατανόησης των ιστορικών γεγονότων, καθώς και αναζήτησης αιτιωδών σχέσεων ανάμεσα σε αυτά, προωθώντας τον ιστορικό γραμματισμό.

Ο ιστορικός γραμματισμός σχετίζεται με την ανάπτυξη δεξιοτήτων κατάκτησης της δομής της ιστορίας και της σημασίας των ιστορικών

2 Ρεπούση, Μ. (2004). Μ., Μαθήματα Ιστορίας. Από την Ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση. Αθήνα: Καστανιώτης

3 Ρεπούση, Μ. (2007). Ιστορικός Εγγραμματισμός. Σχολικά εγχειρίδια ιστορίας. Στο: Ματσαγγούρας, Η., (Επιμ.) Σχολικός Εγγραμματισμός. Αθήνα: Γρηγόρης σ.σ. 393-419.

4 Μαυροσκοφής, Δ. (2005). Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας: ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ.σ. 185 -187.

5 Η βιωματική μάθηση με ενεργό συμμετοχή στην παρατήρηση, στην έρευνα, σε δραστηριότητες, learning by doing. Dewey, J. (1958). Experience and Nature. New York: Dover Publications.

γεγονότων, δεξιότητων ερευνητικών, καθώς και δεξιοτήτων ερμηνευτικών, κριτικής προσέγγισης και σύνθεσης ιστορικών κειμένων⁶. Επιπλέον δε με την εμβάθυνση στην ερμηνεία των γεγονότων, μέσα από συσχετισμούς και συγκρίσεις των πληροφοριών, δημιουργούνται οι συνθήκες για την κατανόηση στάσεων, αξιών, συμπεριφορών και δράσεων, για τη νοηματοδότηση του ιστορικού παρελθόντος, για την ανάπτυξη δηλαδή της ιστορικής συνείδησης.

Πρωταρχικός ωστόσο παράγοντας στην οικοδόμηση⁷ της ιστορικής γνώσης είναι η διερεύνηση του παρελθόντος μέσα από την αξιοποίηση των ιστορικών πηγών. Ο εν λόγω όρος αφορά οτιδήποτε συνδέεται με τα γεγονότα του παρελθόντος και παρέχει πληροφορίες για αυτό, όπως έγγραφα, υλικά και άυλα στοιχεία⁸. Οι ιστορικές πηγές κατηγοριοποιούνται με ποικίλα κριτήρια, ως προς το είδος για παράδειγμα, και διακρίνονται σε γραπτές και παραστατικές πηγές, ως προς την εγγύτητά τους με τα γεγονότα και διακρίνονται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς. Στις γραπτές πηγές συγκαταλέγονται διάφορα έγγραφα (όπως επίσημα κρατικά, επίσημα και ανεπίσημα ιδιωτικά), γραπτές μνημονικές πηγές, εφημερες πηγές, λογοτεχνικά και ιστοριογραφικά κείμενα, κείμενα άλλων επιστημών, ενώ στις παραστατικές πηγές εντάσσονται οπτικές, ακουστικές – ηχητικές (ομιλίες, προφορικές μαρτυρίες), απτικές πηγές, ιστορικοί τόποι...⁹ Οι οπτικές πηγές, εικόνες¹⁰, εικαστικά δημιουργήματα, φωτογραφίες, σκίτσα, γελοιογραφίες, αφίσες, κινηματογράφος, τηλεόραση, χάρτες, διαγράμματα αξιοποιούνται σε μεγάλο βαθμό στην εκπαίδευση. Χρειάζεται ωστόσο οι μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες οπτικού γραμματισμού, δεξιότητες δηλαδή που βοηθούν στην ανάγνωση, αποδόμηση, ερμηνεία, αξιολόγηση, σύγκριση και διασταύρωση οπτικών πηγών για άντληση συγκεκριμένων στοιχείων και πληροφοριών, προκειμένου να μελετήσουν, να αναλύσουν, να κατανοήσουν ιστορικά γεγονότα και να συνθέσουν ιστορική αφήγηση¹¹.

2.2. Διδακτικές προσεγγίσεις του γνωστικού αντικείμενου

Η διδασκαλία της Ιστορίας «εξοικειώνει τον μαθητή με διαδικασίες επεξεργασίας ιστορικών δεδομένων, ώστε μέσα από τη γνώση του παρελθόντος να είναι σε θέση να κατανοεί το κοινωνικό «γίγνεσθαι», να μετέχει ενεργά σε

6 Ρεπούση, Μ. (2007). Ιστορικός Εγγραμματισμός. Σχολικά εγχειρίδια ιστορίας. Στο: Μαρσαγγούρας, Η., (Επιμ.) Σχολικός Εγγραμματισμός. Αθήνα: Γρηγόρης, σ.σ. 393-419.

7 Biggs, J. (1995). Constructivism and instructional design. In: Improving University teaching Twentieth International Conference, Contributed Papers. Hong Kong, pp.387 -398.

8 Αγγελάκος Κ., Κόκκινος Γ. (Επιμ.) (2004). Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της ιστορίας με τη χρήση πηγών. Αθήνα: Μεταίχμιο σ.σ. 67-68

9 Μαυροσκούφης, Δ., (2005). Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας: ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ.σ. 26 -30.

10 Αζέλης Α., (2004) Οι εικόνες ως ιστορικές πηγές για τη διδασκαλία και εξέταση του σχολικού μαθήματος της Ιστορίας. Στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (Επιμ.) Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.σ.149- 157

11 Παλγκίδης, Α. (2007). Η εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας. Στο Ανδρέου Αντρέας (Επιμ.), Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.σ. 321–362

αυτό¹²». Αυτό επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση διδακτικών προσεγγίσεων, καθώς και μέσω, που παρέχουν ευκαιρίες κατανόησης ιστορικών γεγονότων και οικοδόμησης ιστορικών γνώσεων.

Βασικός συντελεστής για μια αποτελεσματική διδασκαλία είναι η ενεργητική συμμετοχή του μαθητή σε αυτήν. Ως εκ τούτου χρειάζεται εφαρμογή διδακτικών μεθόδων που κινητοποιούν το μαθησιακό ενδιαφέρον. Με τη χρήση της ερμηνευτικής μεθόδου, μέσω της αφήγησης και του διαλόγου, κατευθυνόμενου ή ελεύθερου, και της διατύπωσης ερευνητικών ερωτημάτων, παρακινείται ο μαθητής για εξέταση και διερεύνηση ιστορικών γεγονότων. Αξιοποιώντας επίσης ο εκπαιδευτικός τη διερευνητική μέθοδο κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, της οποίας επίκεντρο είναι ο μαθητής με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητές του, καθοδηγεί στην αναζήτηση και επεξεργασία πληροφοριών από ποικίλες πηγές και στην κριτική τους προσέγγιση, μέσα από αναλύσεις, συγκρίσεις και συσχετισμούς¹³, για την κατανόηση αιτιωδών σχέσεων, της πολυπλοκότητας του ιστορικού παρελθόντος, για τη συνειδητοποίηση της σημασίας των γεγονότων και την κατάκτηση των ιστορικών γνώσεων. Άλλωστε «η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης μεθόδου ή ο συνδυασμός τους σχετίζεται με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και με τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας¹⁴».

Σημαντικός επίσης στη διδασκαλία, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι ο ρόλος των ΤΠΕ, με τη διεύρυνση των μαθησιακών πόρων και τον εμπλουτισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας, που προσφέρει. Ο μαθητής χάρη στις ψηφιακές τεχνολογίες έχει στη διάθεσή του ποικιλία ιστορικών πηγών, γραπτές, προφορικές, παραστατικές, και δυνατότητες αλληλεπίδρασης, εργαζόμενος σε ομάδες, δια ζώσης και διαδικτυακά, μέσα από ψηφιακές εφαρμογές και συνεργατικά περιβάλλοντα. Καλλιεργεί δεξιότητες ερευνητικές και ερμηνευτικές, δεξιότητες που συμβάλλουν στην κατανόηση της δομής της Ιστορίας και της σημασίας των ιστορικών γεγονότων, στην αναζήτηση, αξιολόγηση και επεξεργασία πηγών, στην αποδόμηση, σύνθεση και ανασύνθεση ιστορικής αφήγησης, στην οικοδόμηση εν τέλει της ιστορικής γνώσης.

2.2.1. Λίγα λόγια για τη διδακτική ενότητα

Η διδακτική πρόταση, που παραθέτουμε, αφορά το μάθημα της Ιστορίας της Γ' Γυμνασίου και συγκεκριμένα την ενότητα του 7ου Κεφαλαίου, που έχει ως τίτλο: *Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο – Ο Εθνικός Διχασμός*. Οι μαθητές εργάζονται πάνω με συγκεκριμένα φύλλα εργασίας, επεξεργάζονται ιστορικές πηγές, παραστατικές και γραπτές, σχετικές με το θέμα.

Η διδακτέα ύλη στην εν λόγω ενότητα διαπραγματεύεται ιστορικά δεδομένα, τα οποία είναι αποτελέσματα αιτιωδών σχέσεων γεγονότων που

12 Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας. Στο: <http://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/125>

13 Lee, P. (1978). Explanation and Understanding in History. In: A. Dickinson & P. Lee (Eds), History Teaching and Historical Understanding, London: Heinemann Educational Books, p.p. 72-95.

14 Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας. Στο: <http://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/125>

αναφέρονται στην προηγούμενη ενότητα. Για τον λόγο αυτό αναζητούνται μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών ευκαιρίες για ανάκληση στοιχείων και πληροφοριών από την προηγούμενη ενότητα, ενώ στη συνέχεια οι μαθητές επιδίδονται στη διερεύνηση, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση ιστορικών εννοιών και ιστορικών γεγονότων σημαντικών, ως προς τις συνέπειές τους κυρίως, αφού ο «απόηχος» τους έχει μεγάλη χρονική διάρκεια. Στο πλαίσιο αυτό και μέσα από τη μαθητοκεντρική μέθοδο διδασκαλίας η σχολική τάξη εργάζεται σε ομάδες, αναζητά, επεξεργάζεται, αξιολογεί, συγκρίνει πληροφορίες από διάφορες ιστορικές πηγές και συνθέτει ιστορική αφήγηση, αξιοποιώντας την ομαδοσυνεργατική¹⁵ και τη διερευνητική μάθηση, καλλιεργώντας τον οπτικό και τον ιστορικό γραμματισμό.

Διδακτικοί στόχοι:

- Να γνωρίσουν οι μαθητές τις συνθήκες εμπλοκής της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και τις πολιτικές συνέπειες.
- Να προσδιορίσουν τις εμπλεκόμενες στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο χώρες, τα αντίπαλα στρατόπεδα και τις συνέπειες του πολέμου στη διαμόρφωση του πολιτικού χάρτη της Ευρώπης.
- Να γνωρίσουν τις θέσεις Βενιζέλου – Κων/νου για την εμπλοκή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο.
- Να διερευνήσουν τα αίτια και την αφορμή της σύγκρουσης Πρωθυπουργού και Βασιλιά.
- Να διερευνήσουν και να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες και γεγονότα, όπως οι Επίστρατοι, το Κίνημα της Εθνικής Άμυνας, ο Εθνικός Διχασμός, η Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης
- Να αναζητήσουν και να διερευνήσουν τα αποτελέσματα και τις συνέπειες του Εθνικού Διχασμού
- Να συσχετίσουν έννοιες, γεγονότα, καταστάσεις, και να καταλήξουν σε δυναμικές γενικεύσεις.
- Να συνθέσουν ιστορική αφήγηση μέσα από την κριτική επεξεργασία των πηγών.
- Αξιοποιώντας τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας να αναζητήσουν πληροφορίες σε ψηφιακά αποθετήρια, να τις επεξεργαστούν, αλληλοεπιδρώντας σε συνεργατικά περιβάλλοντα, και να δημιουργήσουν.

3. Μεθοδολογία

Το διδακτικό σενάριο που παρουσιάζουμε βασίζεται στη διερευνητική μάθηση. Οι μαθητές διερευνούν ιστορικές πηγές, που αξιοποιούν για την κατανόηση ιστορικών γεγονότων και ιστορικών εννοιών. Για την υλοποίηση της διδακτικής παρέμβασης,

¹⁵ Ματσαγούρας, Η. (2008). Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση. Αθήνα: Γρηγόρης.

που προτείνουμε, έχει εφαρμοστεί η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, ενώ η όλη διαδικασία έχει οργανωθεί σύμφωνα με τις αρχές του κοινωνικού εποικοδομητισμού, ως το αποτέλεσμα δηλαδή κοινωνικής αλληλεπίδρασης και διεργασιών, κατά τις οποίες οι νέες γνώσεις, με τη διαμεσολάβηση του εκπαιδευτικού, οικοδομούνται τροποποιώντας τις προϋπάρχουσες¹⁶. Προσφέρει επίσης η εν λόγω διδακτική παρέμβαση, μέσα από την ενασχόληση των μαθητών με γραπτές, οπτικές και οπτικοακουστικές πηγές, ευκαιρίες για διαφοροποιημένη διδασκαλία, ανάλογα με την ετοιμότητα, τα ενδιαφέροντα και το μαθησιακό προφίλ¹⁷.

Για την εφαρμογή των παραπάνω θεωριών μάθησης στη σχολική τάξη χρειάζονται ανοιχτά μαθησιακά περιβάλλοντα και μέθοδοι διδασκαλίας που εμπλουτίζουν τη μαθησιακή διαδικασία και συντελούν στην ενεργή συμμετοχή του ίδιου του μαθητή για την καλλιέργεια των δεξιοτήτων που προαναφέρθηκαν. Τέτοια περιβάλλοντα μπορεί να προκύψουν μέσα από την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη, όπου οι μαθητές αναζητούν υλικό, απαντούν, συνεργαζόμενοι σε ερευνητικά ερωτήματα, κάνουν συσχετισμούς προβαίνουν σε εξηγήσεις, συνθέτουν ιστορική αφήγηση και καλλιεργούν ιστορική σκέψη.

3.1. Δείγμα – Διδακτική ομάδα υλοποίησης του σεναρίου

Το παρόν σχέδιο διδασκαλίας έχει ως ομάδα – στόχο μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου. Έχει σχεδιαστεί σύμφωνα με το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών και τις Οδηγίες διδασκαλίας της Ιστορίας κατά το τρέχον σχολικό έτος. Οι δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται οι μαθητές στοχεύουν στην κινητοποίηση του ενδιαφέροντος για ενεργητική συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία, μέσω της διερεύνησης και της κριτικής επεξεργασίας ιστορικών πηγών.

3.2. Μέσα για την υλοποίηση του διδακτικού σεναρίου

Η εφαρμογή της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης στη σχολική τάξη προϋποθέτει τη χρήση και αξιοποίηση ηλεκτρονικών υπολογιστών, καθώς και λογισμικών γραφείου με δυνατότητα σύνδεσης στο διαδίκτυο. Χρειάζεται ως εκ τούτου κάποια εξοικείωση των μαθητών με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων, με την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο και τη διαχείρισή τους, καθώς και με την επεξεργασία ιστορικών πηγών. Χρησιμοποιούνται επίσης ιστορικές πηγές από το σχολικό εγχειρίδιο και ψηφιακά αποθετήρια μέσω υπερσυνδέσεων του εμπλουτισμένου σχολικού εγχειριδίου, καθώς και άλλων, που παρατίθενται στη συνέχεια.

16 Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2007). Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας, Ολική Προσέγγιση, Τόμος Α΄. Αθήνα: αυτοέκδοση, σ.116

17 «Διαφορετικοί μαθητές μπορούν να καλύψουν το ίδιο περιεχόμενο και με επιτυχία να εκτελέσουν την ίδια εργασία στο ίδιο επίπεδο, αλλά με διαφορετικούς τρόπους...η διδασκαλία είναι δυνατό να αναδιοργανώνεται, να εμπλουτίζεται και να προσαρμόζεται στις ανάγκες των μαθητών».

Κουτσελίνη - Ιωαννίδου, Μ. (2006). Στρατηγικές διαφοροποίησης της διδασκαλίας στη σχολική τάξη. Στο Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 41, σ.σ.9-23.

Ο απαιτούμενος για την υλοποίηση της διδακτικής πρότασης χρόνος είναι 4 διδακτικές ώρες. Για την καλύτερη μάλιστα οργάνωση μέσα στον σχολικό χρόνο και την αποτελεσματικότητά του στη σχολική τάξη χρειάζεται να διεξαχθεί σε συνεχόμενα δίωρα. Η σχολική τάξη εργάζεται σε 4 ομάδες των 5 -6 ατόμων με συγκεκριμένους ρόλους και οδηγίες για τη μεθόδευση δραστηριοτήτων που προάγουν τους στόχους της διδασκαλίας. Οι μαθητές επεξεργάζονται ιστορικές έννοιες, αναζητούν αιτιώδεις σχέσεις για την κατανόηση γεγονότων που συνδέονται με την είσοδο της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

3.3. Εργαλεία διαγνωστικής αξιολόγησης

Η διαγνωστική αξιολόγηση των μαθητών, ιδιαίτερα σημαντική για την οργάνωση της διδασκαλίας, μπορεί να εφαρμοστεί κατά την εισαγωγή τού μαθήματος, με ερωτήσεις προφορικές και γραπτές σε φύλλο εργασίας, ανοιχτού τύπου και σύντομης απάντησης. Η εν λόγω αξιολόγηση αφορά κομβικά σημεία της ενότητας που προηγήθηκε, για την ανίχνευση προαπαιτούμενων γνώσεων σε σχέση με ιστορικά γεγονότα, καθώς και αναγκών, ενδιαφερόντων και μαθησιακού προφίλ¹⁸, όπου είναι δυνατό.

Ως εκ τούτου με αφορμή το θέμα της ενότητας και με τη βοήθεια πολυτροπικού κειμένου, που χρησιμοποιείται ως αφορμή, διεξάγεται αρχικά συζήτηση στην τάξη σχετικά με την εισαγωγή στη νέα ενότητα, ενώ συγχρόνως ανιχνεύεται η κατακτημένη γνώση. Συγκεκριμένα δίνεται στους μαθητές σχετικό φύλλο εργασίας, το οποίο συμπληρώνουν και από το οποίο θα διαπιστωθεί το επίπεδο ετοιμότητάς τους. Με τη διαδικασία αυτή μπορεί ο εκπαιδευτικός να διαπιστώσει την κατακτημένη γνώση των μαθητών, ώστε να προχωρήσει στον καλύτερο σχεδιασμό ή σε κάποια αναμόρφωση της διδακτικής πρότασης.

4. Πρόγραμμα παρέμβασης

Το σχέδιο μαθήματος που προτείνουμε έχει ως τίτλο: «Πολιτικά και πολιτειακά ζητήματα στην Ελλάδα λίγο πριν την είσοδο στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο». Οι μαθητές αρχικά παρακολουθούν αποσπάσματα από βίντεο (<https://archive.ert.gr/625/>) σχετικό με το θέμα και στη συνέχεια επεξεργάζονται ιστορικές πηγές, εργαζόμενοι ατομικά και ομαδικά σε φύλλα εργασίας.

4.1. Πορεία διδασκαλίας

Η παρούσα διδακτική πρόταση υλοποιείται μέσα από ένα σύνολο δραστηριοτήτων που εκτείνονται σε 2 δίωρα. Έχει ως αφορμή οπτικοακουστική πηγή (βίντεο) για την κινητοποίηση του ενδιαφέροντος των

18 Tomilson, C. A. (2003). Differentiated instruction in the regular classroom. *Understanding Our Gifted*, 14 (1), p.p.3-6.

μαθητών και την ανάδειξη του θεματικού άξονα. Δίνονται φύλλα εργασίας για τη δραστηριοποίηση των μαθητών στην έρευνα και στη συνεργασία, στη συνειδητοποίηση της σημασίας ιστορικών γεγονότων και στη σύνθεση ιστορικής αφήγησης.

Α΄ φάση: Αφόρμηση – Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων (1^η, 2^η διδακτική ώρα):

Προβολή αποσπάσματος οπτικοακουστικού υλικού (<https://archive.ert.gr/625/>) σχετικού με το θέμα, με στόχο να προετοιμάσουμε τους μαθητές ομαλά και με τρόπο ελκυστικό για το μάθημα. Μετά την προβολή οι μαθητές απαντούν σε ερωτήσεις φύλλου εργασίας που τους έχει διανεμηθεί και αφορά την αφορμή και τα αίτια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, τις συμμαχίες και τη θέση της Ελλάδας σε αυτές.

Οι μαθητές εργάζονται στην αρχή της 1^{ης} διδακτικής ώρας ατομικά και στη συνέχεια δουλεύουν σε ομάδες, κατανεμημένοι σε 4 ομάδες των 5 -6 ατόμων στο εργαστήριο Πληροφορικής, σύμφωνα με τα φύλλα εργασίας, που τους έχουν δοθεί, προκειμένου να εκφέρουν απόψεις, να κάνουν συγκρίσεις και να εμπλακούν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Η κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της 2 ή και 3 υπολογιστές. Όπου εργάζεται, σύμφωνα με τις οδηγίες που έχουν δοθεί.

Μετά την αφόρμηση, τη 2^η διδακτική ώρα, και αφού ολοκληρώσουν την παρακολούθηση του βίντεο επεξεργάζονται οπτικές ιστορικές πηγές, σύμφωνα με οδηγίες σε φύλλο εργασίας, κοινό για όλους. Οι μαθητές παρατηρούν, αποδομούν τις πηγές, αξιολογούν και διασταυρώνουν τις πληροφορίες, διατυπώνουν ερωτήματα σχετικά με την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα λίγο πριν την είσοδό της στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Β΄ φάση: Διερεύνηση αιτιωδών σχέσεων – Διατύπωση συμπερασμάτων – Σύνθεση (3^η, 4^η διδακτική ώρα):

Την 3^η και 4^η διδακτική ώρα οι μαθητές εργάζονται ομαδικά με στόχο να διερευνήσουν και να κατανοήσουν αιτιώδεις σχέσεις σε πολιτικά και πολιτειακά ζητήματα που συνδέονται με το θέμα της εισόδου της χώρας μας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο ως σύμμαχος χώρα της Αντάντ. Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί καθοδηγητικά, επιλύοντας προβλήματα, διαδικαστικά περισσότερο, παρατηρώντας διακριτικά τις εργασίες των ομάδων, εμπνυχώνοντας και ενθαρρύνοντας. Οι μαθητές επεξεργάζονται τις πηγές, διασταυρώνουν πληροφορίες διατυπώνουν τα συμπεράσματά τους, συνθέτουν και παρουσιάζουν για ανατροφοδότηση στην ολομέλεια. Δημιουργούν ακολούθως τα τελικά τους κείμενα, αξιοποιώντας μάλιστα τις δυνατότητες των Τ.Π.Ε.

4.2 Φύλλα εργασίας

1^ο Φύλλο εργασίας (για την αρχική αξιολόγηση, κοινό για όλες τις ομάδες)

- Παρακολουθούμε αποσπάσματα (2 πρώτες ενότητες, έως το 1915) από το βίντεο που έχει τίτλο «Παρουσίαση όλων των ιστορικών γεγονότων από το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου μέχρι την απόβαση των δυνάμεων της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη (1915)» <https://archive.ert.gr/625/> επικεντρώνοντας την προσοχή μας στα εξής:
 1. Ποια ήταν τα αίτια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου;
 2. Ποιο γεγονός είχε ως αφορμή ο πόλεμος και τότε κηρύχτηκε;
 3. Ποιες οι συμμαχίες και ποια η ονομασία της καθεμιάς;
 4. Ποιες οι εμπλεκόμενες χώρες;
 5. Ποια τα ζητήματα σε σχέση με συμμαχία της Ελλάδας στον πόλεμο;
 6. Με ποιες συμμαχίες είχαν ταχθεί τα υπόλοιπα Βαλκανικά κράτη
- Εντοπίζουμε, παρατηρώντας τον χάρτη του σχολικού εγχειριδίου (σ.90) καθώς και τον διαδραστικό χάρτη με τη βοήθεια του υπερσυνδέσμου <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9411>, τις συμμαχίες των κρατών.
- Συμπληρώνουμε τον πίνακα που ακολουθεί:

Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος	
Χρόνος έναρξης	
Αφορμή	
Αίτια	
Συμμαχίες Αντάντ	
Συμμαχίες Κεντρικών Δυνάμεων	
Συμμαχίες Βαλκανικών κρατών	
Συμμαχία Ελλάδα	
Σχετικές απόψεις για τη συμμαχία της Ελλάδας:	1. 2.

- Μέσα από τη συνεργασία μας με τα άλλα μέλη της ομάδας συνθέτουμε ιστορική αφήγηση (7 -8 γραμμών) σχετικά με την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, τα αίτια, την αφορμή, τις συμμαχίες και τις σχετικές απόψεις για τη συμμαχία της Ελλάδας.
- Παρουσιάζουμε το κείμενό μας στην ολομέλεια για ανατροφοδότηση και ανασυνθέτουμε, αν χρειαστεί, ένα κείμενο, γραπτό ή πολυτροπικό, πλαισιωμένο, αν αυτό είναι εφικτό, από ψηφιακό υλικό αντιπροσωπευτικό του θέματος.

2^ο φύλλο εργασίας (κοινό για όλες τις ομάδες)

- Παρατηρούμε την 1^η εικόνα της σελίδας 93 του σχολικού εγχειριδίου

- I. Εντοπίζουμε και καταγράφουμε χαρακτηριστικά πρόσωπα, αντικείμενα και δραστηριότητες που απεικονίζονται.
- II. Στη συνέχεια παρατηρούμε τον τίτλο και άλλα λεκτικά στοιχεία που υπάρχουν στην εικόνα καθώς και τον χρόνο και τον τόπο δημιουργίας.
- III. Διατυπώνουμε την άποψή μας σχετικά με το συγκεκριμένο γεγονός, στο οποίο αναφέρεται η εικόνα, τον τόπο και τον χρόνο που διαδραματίστηκε, καθώς και όποια άλλη πληροφόρηση έχουμε από αυτήν.
 - Παρατηρούμε τη 2η εικόνα της σελίδας 93 του σχολικού εγχειριδίου
- I. Εντοπίζουμε και καταγράφουμε χαρακτηριστικά πρόσωπα, αντικείμενα και δραστηριότητες που απεικονίζονται.
- II. Στη συνέχεια παρατηρούμε τον τίτλο και άλλα λεκτικά στοιχεία που υπάρχουν στην εικόνα καθώς και τον χρόνο και τον τόπο δημιουργίας.
- III. Διατυπώνουμε τα συμπεράσματά μας σχετικά με το συγκεκριμένο γεγονός στο οποίο αναφέρεται η εικόνα, τον τόπο και τον χρόνο που διαδραματίστηκε, καθώς και όποια άλλη πληροφόρηση έχουμε από αυτήν.
 - Εντοπίζουμε και υπογραμμίζουμε τις σχετικές πληροφορίες από το σχολικό εγχειρίδιο για το ζήτημα, στο οποίο αναφέρονται οι εικόνες, τον τόπο και τον χρόνο, καθώς και τα αίτια, όπου αυτά αναφέρονται.
 - Συσχετίζοντας τα συμπεράσματά μας από την επεξεργασία των πηγών με την ιστορική αφήγηση του σχολικού εγχειριδίου, καθώς και με το οπτικοακουστικό υλικό (που προηγουμένως παρακολούθησαμε) σχετικά με την αντίθεση του βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Βενιζέλου για την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο, καθώς και τα αίτια συνθέτουμε τη δική μας ιστορική αφήγηση σε μια παράγραφο (7-8 γραμμών).
 - Παρουσιάζουμε την ιστορική μας αφήγηση στην ολομέλεια για ανατροφοδότηση και ανασυνθέτουμε ένα κείμενο, γραπτό ή πολυτροπικό, πλαισιωμένο από υλικό, εικονικό ή οπτικοακουστικό, αξιοποιώντας την εφαρμογή παρουσίασης (power point).

3^ο φύλλο εργασίας (για την 1^η και 2^η ομάδα)

- Παρακολουθούμε από το βίντεο <https://archive.ert.gr/625/> τις ενότητες «Αθήνα, Πολιτική κρίση», «Ελλάδα. Γενική Επιστράτευση» και «Απόβαση της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη»
- I. Εντοπίζουμε και καταγράφουμε πληροφορίες σχετικά με τα γεγονότα, τον χρόνο και τον τόπο που διαδραματίζονται, καθώς και αίτια και συνέπειές τους.
 - Παρατηρούμε τη γραπτή πηγή 1 της σελίδας 93 του σχολικού εγχειριδίου («Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υποστηρίζει τη συμμαχία της Ελλάδας με την Αντάντ»)
 - I. Εντοπίζουμε και καταγράφουμε τον συντάκτη της, τον χρόνο που συντάχθηκε και προσδιορίζουμε το αν είναι πρωτογενής ή δευτερογενής.
 - II. Στη συνέχεια εντοπίζουμε το ιστορικό γεγονός στο οποίο αναφέρεται η πηγή

και σχετικές πληροφορίες, όπως το πολιτικό πρόσωπο που μιλά, την άποψη του με τη σχετική τεκμηρίωση.

- Εντοπίζουμε, υπογραμμίζουμε, μελετούμε τους όρους «Επίστρατοι» και «Κίνημα Εθνικής Άμυνας» από το σχολικό εγχειρίδιο, αναζητώντας αίτια, σκοπό, χρόνο, τόπο, δυνατούς συσχετισμούς, γεγονότα με τα οποία συνδέονται και καταγράφουμε.
- Συμπληρώνουμε τον παρακάτω πίνακα:

	Πληροφορίες από τις πηγές	Πληροφορίες από το σχολικό εγχειρίδιο
Άποψη Βενιζέλου για την εμπλοκή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο		
Επίστρατοι		
Κίνημα Εθνικής Άμυνας		

- Συσχετίζοντας τα συμπεράσματά μας από την επεξεργασία των πηγών (βίντεο, γραπτές πηγές) με την ιστορική αφήγηση του σχολικού εγχειριδίου, συνθέτουμε τη δική μας ιστορική αφήγηση σε μια παράγραφο (7-8 γραμμών) σχετικά με τη θέση του Βενιζέλου, τα αίτια της σύγκρουσής του με τον βασιλιά Κωνσταντίνου στο ζήτημα της εισόδου της Ελλάδας στον πόλεμο και τις συνέπειες.
- Παρουσιάζουμε την ιστορική μας αφήγηση στην ολομέλεια για ανατροφοδότηση και ανασυνθέτουμε ένα κείμενο, γραπτό ή πολυτροπικό, πλαισιωμένο από υλικό, εικονικό ή οπτικοακουστικό. Συνθέτουμε επίσης με την αξιοποίηση της εφαρμογής παρουσίασης (power point) και δημιουργούμε χρονολόγιο (ιστοριογραμμή) σχετικά με τα γεγονότα.

4^ο φύλλο εργασίας (για την 3^η και 4^η ομάδα)

- Παρακολουθούμε από το βίντεο <https://archive.ert.gr/625/> τις ενότητες «Αθήνα, Πολιτική κρίση», «Ελλάδα. Γενική Επιστράτευση» και «Απόβαση της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη»
 - i. Καταγράφουμε πληροφορίες σχετικά με τα γεγονότα, τον χρόνο και τον τόπο που διαδραματίζονται, καθώς και αίτια και συνέπειές τους.
- Παρατηρούμε τη γραπτή πηγή 2 της σελίδας 93 του σχολικού εγχειριδίου («Η κωνσταντινική «ουδετερότητα»»)
 - i. Εντοπίζουμε και καταγράφουμε τον συντάκτη της, τον χρόνο που συντάχθηκε και προσδιορίζουμε το αν είναι πρωτογενής ή δευτερογενής.
 - i. Στη συνέχεια εντοπίζουμε το ιστορικό γεγονός στο οποίο αναφέρεται η πηγή και τις σχετικές πληροφορίες, όπως το πολιτικό πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται, τη θέση του, τη σχετική τεκμηρίωση.
- Εντοπίζουμε, υπογραμμίζουμε, μελετούμε τους όρους «Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης» και «Εθνικός Διχασμός» από το σχολικό

εγχειρίδιο, αναζητώντας αίτια, χρόνο, τόπο, δυνατούς συσχετισμούς, γεγονότα με τα οποία όπου συνδέονται, και τις συνέπειες, και καταγράφουμε.

- Συμπληρώνουμε τον παρακάτω πίνακα:

	Πληροφορίες από τις πηγές	Πληροφορίες από το σχολικό εγχειρίδιο
Άποψη Βασιλιά για τη συμμαχία της Ελλάδας		
Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης		
Εθνικός Διχασμός		

- Συσχετίζοντας τα συμπεράσματά μας από την επεξεργασία των πηγών (βίντεο, γραπτής) με την ιστορική αφήγηση του σχολικού εγχειριδίου, συνθέτουμε τη δική μας ιστορική αφήγηση σε μια παράγραφο (7-8 γραμμών) σχετικά με τη θέση του βασιλιά Κωνσταντίνου, τα αίτια της σύγκρουσής του με τον Βενιζέλο στο ζήτημα της εισόδου της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και τις συνέπειες.
- Παρουσιάζουμε την ιστορική μας αφήγηση στην ολομέλεια για ανατροφοδότηση και ανασυνθέτουμε ένα κείμενο, γραπτό ή πολυτροπικό, πλαισιωμένο από υλικό, εικονικό ή οπτικοακουστικό. Συνθέτουμε επίσης και με την αξιοποίηση της εφαρμογής παρουσίασης (power point) δημιουργούμε χρονολόγιο (ιστοριογραμμή). σχετικά με τα γεγονότα.

5. Αναμενόμενα αποτελέσματα

Με την εφαρμογή στη σχολική τάξη της συγκεκριμένης πρότασης, που αναφέρεται στη διδασκαλία της Ιστορίας της Γ΄ Γυμνασίου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ, αναμένεται η καλλιέργεια δεξιοτήτων διερευνητικής μάθησης για την κατανόηση ιστορικών γεγονότων και την οικοδόμηση της ιστορικής γνώσης. Οι μαθητές αναμένεται επίσης να ασκηθούν στην εργασία σε ομάδες, καθώς αλληλεπιδρώντας επεξεργάζονται γραπτές και παραστατικές πηγές, καλλιεργώντας δεξιότητες διερευνητικές, δεξιότητες ανάγνωσης και συγγραφής ιστορικών κειμένων, δεξιότητες κριτικής προσέγγισης ιστορικών πηγών. Η ενασχόληση μάλιστα με παραστατικές ιστορικές πηγές (οπτικές, οπτικοακουστικές) στο πλαίσιο της ομάδας και η σύνθεση και δημιουργία πολυτροπικών κειμένων προσφέρονται ιδιαίτερα για διαφοροποιημένη διδασκαλία, καθώς παρέχει δυνατότητες επιλογής ανάλογα με την ετοιμότητα, τα ενδιαφέροντα και το μαθησιακό προφίλ¹⁹. Με τη χρήση δε των ψηφιακών μέσων οι μαθητές αξιοποιούν με μεγαλύτερη ευχέρεια διάφορες πηγές, γραπτές, οπτικές, οπτικοακουστικές, απαντούν σε ιστορικά ερωτήματα, αναζητούν, αξιολογούν και διασταυρώνουν πληροφορίες σχετικές με τα ιστορικά γεγονότα

19 Κουτσελίνη - Ιωαννίδου, Μ. (2006). Στρατηγικές διαφοροποίησης της διδασκαλίας στη σχολική τάξη. Στο Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 41, σ.σ.9-23.

που μελετούν, για την κατανόηση αιτιωδών σχέσεων και τη συνειδητοποίηση της σημασίας τους, καθώς και για τη σύνθεση και δημιουργία ιστορικής αφήγησης.

Τα φύλλα εργασίας στα οποία εργάζονται οι μαθητές παρέχουν ευκαιρίες αλληλεπίδρασης και συγχρόνως δυνατότητες αξιολόγησης της όλης διαδικασίας, καθώς και ανατροφοδότησης. Η ανάθεση μάλιστα κοινών φύλλων εργασίας (στην ολομέλεια αρχικά, ανά δύο ομάδες στη συνέχεια) παρουσιάζει ενδιαφέρον τόσο από την άποψη της διαφορετικής οπτικής όσο και από την άποψη των διαφορετικών παραμέτρων ανάλυσης γεγονότων και πολλαπλών ερμηνειών, προσφέροντας ευκαιρίες για κατανόηση της πολυπλοκότητας του ιστορικού παρελθόντος και κριτική προσέγγιση της ιστορικής γνώσης, μέσα από συγκρίσεις σε διαπιστώσεις και συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν οι μαθητές, διερευνώντας τις ιστορικές πηγές και ερμηνεύοντας τα ιστορικά γεγονότα.

6. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Προτείνεται ως επέκταση του σεναρίου σε μια επιπλέον διδακτική ώρα ή ως εργασία στο σπίτι η δημιουργία χρονολογίου – ιστοριογραμμής για την κατανόηση του ευρύτερου ιστορικού πλαισίου, των γεγονότων του Εθνικού Διχασμού ενταγμένων στο πλαίσιο των γεγονότων έναρξης και λήξης του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Προτείνονται ακόμη, σε ενδεχόμενη ερευνητική εργασία, δραστηριότητες περαιτέρω διερεύνησης των γεγονότων του Εθνικού Διχασμού και των συνεπειών τους, συσχετίζοντάς τα και τις εδαφικές αλλαγές που προέβλεπαν οι σχετικές συνθήκες ειρήνης οι οποίες είχαν συναφθεί μετά τη λήξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, καθώς επίσης και με γεγονότα που ακολουθούν σε επόμενες ενότητες, όπως η Μικρασιατική Καταστροφή. Στο πλαίσιο, επίσης, θεματικής εργασίας προτείνονται συσχετισμοί του Εθνικού Διχασμού με άλλα σχετικά γεγονότα διχασμού ή εμφύλιων συρράξεων, ιδιαίτερα γνωστά στην Ιστορία, νεότερη και αρχαία.

Οι προαναφερθείσες προτάσεις προσφέρονται ιδιαίτερα για υλοποίηση μέσα από την αξιοποίηση των ψηφιακών μαθησιακών πόρων και μέσων που παρέχουν οι ΤΠΕ. Μπορεί ωστόσο να εφαρμοστούν στο ιστολόγιο του μαθήματος ή σε ένα συνεργατικό περιβάλλον, στο πλαίσιο μιας διαδικτυακής κοινότητας, ως συζητήσεις και ως δημιουργικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τα πολιτικά και πολιτειακά ζητήματα που είχαν προκύψει στην Ελλάδα λίγο πριν την είσοδό της στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, καθώς και τις συνέπειές τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αγγελάκος Κ., Κόκκινος Γ. (Επιμ.) (2004). Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της ιστορίας με τη χρήση πηγών. Αθήνα: Μεταίχμιο

- Αζέλης Α., (2004) Οι εικόνες ως ιστορικές πηγές για τη διδασκαλία και εξέταση του σχολικού μαθήματος της Ιστορίας,. Στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (Επιμ.) Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών, Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ.149-157
- Επιμόρφωση εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση και εφαρμογή των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη, (2011) Επιμορφωτικό υλικό για την εκπαίδευση των επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης, τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02, Πάτρα.
- Κουτσελίνη –Ιωαννίδου, Μ. (2006). Στρατηγικές διαφοροποίηση της διδασκαλίας στη σχολική τάξη. Στο: Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 41, σ.σ.9-23.
- Ματσαγγούρας, Η. (2008). Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαυροσκοφής, Δ. (2005). Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας: ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές, Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.
- Παληκίδης, Α. (2007). Η εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας. Στο: Ανδρέου Α. (Επιμ.), Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.σ. 321–362
- Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2007). Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας, Ολική Προσέγγιση, Τόμος Α'. Αθήνα: αυτοέκδοση, σ.116.
- Ρεπούση, Μ. (2004). Μ., Μαθήματα Ιστορίας. Από την Ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση. Αθήνα: Καστανιώτης
- Ρεπούση, Μ. (2007). Ιστορικός Εγγραμματισμός. Σχολικά εγχειρίδια ιστορίας. Στο: Ματσαγγούρας, Η. (Επιμ.) Σχολικός Εγγραμματισμός. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Φ.Ε.Κ.303/τ. Β' (13-03-2003), Υπουργική Απόφαση 21072α/Γ2/2003, *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) Δημοτικού – Γυμνασίου*

Ξενόγλωσση

- Biggs, J. (1995). Constructivism and instructional design. In: Improving University teaching Twentieth International Conference, Contributed Papers. Hong Kong, pp.387 -398.
- Dewey, J. (1958). Experience and Nature. New York: Dover Publications.
- Lee, P. (1978). Explanation and Understanding in History. In: A. Dickinson & P. Lee (Eds), History Teaching and Historical Understanding, London: Heinemann Educational Books, p.p. 72-95.
- Tomilson, C. A. (2003). Differentiated instruction in the regular classroom. Understanding Our Gifted, 14 (1), p.p.3-6.

Ιστοσελίδες

- Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας. Στο: <http://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/12> (προσπελάστηκε στις 17/1/2022)
- Αρχείο ΕΡΤ (1983). Πανόραμα του αιώνα. Παρουσίαση όλων των ιστορικών γεγονότων από το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου μέχρι την απόβαση των δυνάμεων της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη (1915). Στο: <https://archive.ert.gr/625/> (προσπελάστηκε στις 17/1/2022)
- Φωτόδεντρο, Μαθησιακό αντικείμενο (2015). Οι συμμαχίες του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Στο: <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9411> (προσπελάστηκε στις 17/1/2022).

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Η **Χριστίνα Αραμπατζή** είναι πτυχιούχος του Τμήματος Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και διδάκτωρ Ιστορίας του Α. Π. Θ. Έχει διδάξει ως καθηγήτρια φιλόλογος σε σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και σήμερα είναι Συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου φιλολόγων. Έχει συγγράψει βιβλία και άρθρα και έχει λάβει μέρος με ανακοινώσεις της σε διεθνή και πανελλήνια συνέδρια.

Αραμπατζή Χριστίνα

Τα λογοτεχνικά κείμενα συνομιλούν μεταξύ τους, καθώς και με κείμενα από άλλες τέχνες. Ένα διδακτικό παράδειγμα από τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο με την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Περίληψη

Η διδασκαλία της Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση χαρακτηρίζεται τα τελευταία χρόνια από αξιολογες αλλαγές. Βασικός σκοπός των αλλαγών αυτών είναι η ενεργότερη εμπλοκή του μαθητή στην εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε από παθητικός δέκτης να μεταβληθεί σε ενεργό αναγνώστη, αναπτύσσοντας αναγνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες. Ιδιαίτερα σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση είναι η συμβολή των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας με την αξιοποίηση των οποίων είναι δυνατό να προκύψουν ποικίλες δραστηριότητες που καλλιεργούν την κριτική και δημιουργική σχέση των μαθητών με τα λογοτεχνικά κείμενα και προωθούν τη φιλιαναγνωσία. Στο πλαίσιο αυτό κινείται η παρούσα διδακτική πρόταση, που έχει ως στόχο την εφαρμογή της στη σχολική τάξη.

Λέξεις-κλειδιά: Δεξιότητες ανάγνωσης, Τεχνολογίες Επικοινωνίας και Πληροφορίας, δημιουργική γραφή, φιλιαναγνωσία

Literacy texts converse with each other, as well as with texts from other arts. A didactic example from the teaching of Modern Greek Literature in High School with the use of Information and Communication Technologies

Abstract

The teaching of Modern Greek Literature in High Schools in recent years is characterized by significant changes. The main purpose of these changes is the more active involvement of the student in the educational process, in order to change from a passive receiver to an active reader, developing reading and social skills. Particularly important in this direction is the contribution of Information and Communication Technologies with the utilization of which it is possible to occur various activities that cultivate the critical and creative relationship of students with the literary texts and promote literacy. In this context, the present didactic proposal moves, which aims at its application in the classroom.

Keywords: Reading skills, Information and Communication Technologies, creative writing, literacy (reading books)

Ταυτότητα διδακτικής πρότασης

Τίτλος: Τα λογοτεχνικά κείμενα συνομιλούν μεταξύ τους, καθώς και με κείμενα από άλλες τέχνες. Ένα διδακτικό παράδειγμα από τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο με την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Διδακτικό αντικείμενο: Νεοελληνική Λογοτεχνία

Διδακτική ενότητα: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας που έχουν ως θέμα την αποδημία

Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Νεοελληνική Λογοτεχνία, Πληροφορική

Μέθοδοι: Ερμηνευτική, κειμενοκεντρική, μαθητοκεντρική, διερευνητική.

Διάρκεια σε ώρες διδασκαλίας: έξι (6) διδακτικές ώρες

Τάξη: Γ΄ Γυμνασίου

1. Εισαγωγή

Το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας σύμφωνα με το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών¹ χαρακτηρίζεται ως κειμενοκεντρικό και μαθητοκεντρικό, καθώς έχει ως αναφορά του το λογοτεχνικό κείμενο και ως επίκεντρο τον μαθητή. Σε αυτό,

1 Φ.Ε.Κ. 303/τ. Β' (13-03-2003), Υπουργική Απόφαση 21072α/Γ2/2003, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) Δημοτικού - Γυμνασίου: α) Γενικό Μέρος β) Δ.Ε.Π.Π.Σ και Α.Π.Σ. Ελληνικής Γλώσσας, Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας

μεταξύ άλλων, συντελούν δραστηριότητες που μετατρέπουν την ανάγνωση σε μια δυναμική διαδικασία, μετατοπίζοντας το βάρος της μαθησιακής διαδικασίας από τον συγγραφέα στον αναγνώστη και τροποποιώντας αφηγηματικές συμβάσεις με δημιουργικές δραστηριότητες. Με αυτό το τελευταίο ο μαθητής γίνεται περισσότερο ενεργητικός, αναπτύσσοντας αναγνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες μέσα από μια δημιουργική σχέση με τα λογοτεχνικά κείμενα.

Ιδιαίτερη επίσηξη έμφαση δίνεται από τις σχετικές «Οδηγίες διδασκαλίας» στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας και του κριτικού γραμματισμού². Ο μαθητής καθώς έρχεται σε επαφή με ποικίλα λογοτεχνικά κείμενα, εξοικειώνεται με τα θέματα που διαπραγματεύονται, εμβαθύνει στα νοήματά τους, προχωρά σε κριτική αποτίμηση των διαφόρων τρόπων γραφής με βάση τα κοινωνικοπολιτισμικά συμφραζόμενα και τις πολιτισμικές, ιδεολογικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες, αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητα που εκείνα νοηματοδοτούν. Μετατοπίζεται έτσι από το ένα και μοναδικό νόημα στην ερμηνευτική πολλαπλότητα, ενώ συνειδητοποιεί βαθύτερα τη σχέση της λογοτεχνίας με την ανθρώπινη εμπειρία. Σημαντική στην υλοποίηση των προαναφερθέντων θεωρείται η συνεξέταση λογοτεχνικών κειμένων που συνομιλούν μεταξύ τους, καθώς και κειμένων που προέρχονται από άλλες τέχνες, όπως ο κινηματογράφος, η μουσική, η ζωγραφική, το θέατρο, μέσω των οποίων επιδιώκεται μια δημιουργική και κριτική σχέση των μαθητών με το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Ουσιαστική, ωστόσο, ώθηση στο άνοιγμα αυτό της λογοτεχνίας προς τις άλλες τέχνες παρέχεται με την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας, με τη συμβολή των οποίων έχουμε περαιτέρω ανάπτυξη δεξιοτήτων ανάγνωσης, κατανόησης και ερμηνείας κειμένων.

Σε συνάφεια με τα παραπάνω είναι και ο βασικός σκοπός της παρούσας διδακτικής πρότασης. Με την αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών οι μαθητές επεξεργάζονται κείμενα λογοτεχνικά με θέμα την αποδημία, συγκρίνοντάς τα μεταξύ τους καθώς και με κείμενα από άλλες τέχνες και καλλιεργούν αναγνωστικές δεξιότητες και δεξιότητες κριτικού και δημιουργικού αναγνώστη.

2. Θεωρία

2.1. Αποσαφήνιση εννοιών

Η διδασκαλία της Λογοτεχνίας στο σχολείο έχει ως απώτερο σκοπό της την προώθηση της φιλιαναγνωσίας. Ετυμολογικά ο όρος σημαίνει την αγάπη για ανάγνωση βιβλίων, με την προϋπόθεση ωστόσο μιας ενεργητικής κατάστασης ως αποτέλεσμα δραστηριοτήτων που στοχεύουν στη θετική σχέση με την ανάγνωση βιβλίου, αλλά και στην απόλαυση της ανάγνωσης. Η φιλιαναγνωσία λοιπόν, όπως αποδόθηκε στα ελληνικά ο περιφραστικός γαλλικός όρος *aimer lire* (αγάπη για ανάγνωση)³, έχει ως

2 Υ.ΠΑΙ.Θ., Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας του Ημερησίου και του Εσπερινού Γυμνασίου για το σχολικό έτος 2021-2022

3 Καρακίτσιος, Α. (2012). Εισαγωγή στη Φιλιαναγνωσία. Στο: Ε. Κ. Βιβλίου, Καινοτόμες Δράσεις Ενίσχυσης

βασικό σκοπό της την «εξοικείωση του μαθητή με την ανάγνωση του λογοτεχνικού βιβλίου», αλλά και τη «σταδιακή εδραίωση μιας φιλικής σχέσης με αυτό»⁴.

Σύμφωνα μάλιστα με τις Οδηγίες διδασκαλίας του μαθήματος η φιλιαναγνωσία προωθείται μέσα από την καλλιέργεια δεξιοτήτων ανάγνωσης, μεταξύ των οποίων και οι ακόλουθες: «α) να μπορεί ο μαθητής να αντλεί βασικές πληροφορίες για το πού, πότε, εκτυλίσσεται η ιστορία, ποιοί είναι οι βασικοί ήρωες, ποιος μιλά, ποιος είναι ο αφηγητής, ποια η εξέλιξη της ιστορίας, ποιο το θέμα, οι ιδέες που διατυπώνονται β) να συσχετίζει τα κείμενα με τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα γ) να εκφράζει προσωπικές εκτιμήσεις δικές του σκέψεις, συναισθήματα, ερμηνείες και να θέτει θέματα προς συζήτηση δ) να συνδέει και να συγκρίνει τα κείμενα με άλλα κείμενα και καλλιτεχνικές δημιουργίες ε) να εξετάζει το κείμενο με κριτική διάθεση, να αξιολογεί ιδέες, πράξεις και χαρακτήρες, να εντοπίζει αντιφάσεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα»⁵.

Πρωτεύοντα ωστόσο ρόλο ανάμεσα στις δραστηριότητες, με τις οποίες συνδέεται η φιλιαναγνωσία, έχει η δημιουργική γραφή. Ο όρος που αποτελεί μετάφραση του ξενόγλωσσου *creative writing*, «υπονοεί τη διδασκαλία της λογοτεχνικής γραφής, αλλά εμπεριέχει στην ευρεία του σημασία και το σύνολο των διαφόρων εκπαιδευτικών πρακτικών που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών (λογοτεχνικών) δεξιοτήτων»⁶. Ωστόσο η δημιουργική γραφή δεν παρέχει στους μαθητές μόνον δυνατότητες συγγραφικής απόλαυσης, αλλά καλλιεργεί αναγνωστικές δεξιότητες, δίνοντας ευκαιρίες να προσπελάσουν το κείμενο με τον δικό τους τρόπο και απαλλάσσοντάς τους μάλιστα από τον φόβο του «σωστού ή λάθους»⁷.

2.2. Διδακτικές προσεγγίσεις του γνωστικού αντικείμενου

Η κατεξοχήν μέθοδος διδακτικής προσέγγισης της Λογοτεχνίας είναι η ερμηνευτική⁸. Κεντρικό σημείο της διδασκαλίας είναι η ανάγνωση και η κατανόηση του λογοτεχνικού κειμένου από τους μαθητές, οι οποίοι μάλιστα αποτελούν τον πρωταρχικό παράγοντα, που οφείλει να λαμβάνει υπόψη ο εκπαιδευτικός κατά τον σχεδιασμό και την οργάνωση της σχετικής διαδικασίας, μέσα από μια ποικιλία δραστηριοτήτων που έχουν ως απώτερο σκοπό την κριτική και δημιουργική σχέση με

της Φιλιαναγνωσίας (σ.σ. 21-34). Αθήνα.

4 Σερέφας, Σ. (2016) Ο πίνακας και το μέλι. Στο: Νικολαΐδου, Σ. (Επιμ.) Η δημιουργική γραφή στο σχολείο, Αθήνα, Μεταίχμιο

5 Υ.ΠΑΙΘ., Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας του Ημερησίου και του Εσπερινού Γυμνασίου για το σχολικό έτος 2021-2022

6 Καρακίτσιος, Α. (2016) Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής. Στο: Νικολαΐδου, Σ. (Επιμ.) Η δημιουργική γραφή στο σχολείο, Αθήνα, Μεταίχμιο.

7 Κωτόπουλος, Τ. (2013). Φιλιαναγνωσία και Δημιουργική Γραφή. Στο: Α. Κατσίκη - Γκίβαλου & Δ. Πολίτης (Επιμ.), Καλλιερώντας τη Φιλιαναγνωσία: Πραγματικότητες και Προοπτικές (σ. 113-125). Αθήνα: Διάδραση.

8 Φρυδάκη, Ε. (2001) Από την ερμηνευτική της «Εναισθησης» στην κοινωνική ερμηνευτική. Εκδόχες του όρου και απηχίσεις στη διδακτική. Στο: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP530/2001%20%CE%A6%CE%A1%CE%A5%CE%94%CE%91%CE%9A%CE%97%20%CE%95%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE.pdf> (προσπεράστηκε 12/1/2022)

τα λογοτεχνικά κείμενα. Οι εν λόγω δραστηριότητες αναφέρονται σε φύλλα εργασίας που καθοδηγούν τους μαθητές μέσα από συγκεκριμένες, στοχευμένες ερωτήσεις και οδηγίες σχετικές με τους διδακτικούς στόχους, προωθούν τη διερευνητική εργασία σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο και συγχρόνως δίνουν το έναυσμα για δημιουργία.

Σημαντικός επίσης στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας είναι και ο ρόλος των ΤΠΕ. Η ένταξη όμως των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη γενικά δεν αποσκοπεί στη χρήση τους μόνον ως εποπτικών μέσων⁹. Βασικός στόχος της ένταξης των ψηφιακών μέσων στη Λογοτεχνία είναι η αξιοποίησή τους ως πηγών μάθησης, ως εργαλείων για την παραγωγή κριτικού και δημιουργικού λόγου σε αυθεντικές συνθήκες επικοινωνίας, καθώς και για τη συνομιλία του λογοτεχνικού κειμένου με άλλα κείμενα και για την ανάδειξη του πολυμεσικού χαρακτήρα της Λογοτεχνίας. Αξιοποιώντας τις ΤΠΕ κατά τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας δίνεται η δυνατότητα στον μαθητή να αναπτύξει και να καλλιεργήσει δεξιότητες ανάγνωσης, κατανόησης και ερμηνείας μέσα από ποικίλες δραστηριότητες, όπως η δημιουργική γραφή, η μεταγραφή ενός κειμένου από έντυπη μορφή σε υπερκειμενική, η ενίσχυση της επικοινωνίας σε σχολικό, διασχολικό και εξωσχολικό επίπεδο με την ανάπτυξη εικονικών αναγνωστικών κοινοτήτων μέσω εφαρμογών όπως το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τα ιστολόγια και τα συνεργατικά περιβάλλοντα (wikis).

2.2.1. Λίγα λόγια για τη διδακτική ενότητα

Οι μαθητές εργάζονται πάνω σε συγκεκριμένα κείμενα, τα οποία έχουν ως θέμα τους την «αποδημία». Στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ΄ Γυμνασίου τα λογοτεχνικά κείμενα παρατίθενται με χρονολογική σειρά. Ωστόσο σύμφωνα με τις νεότερες θεωρίες για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας, η ιστορικότητα είναι παρούσα στο κάθε κείμενο και δεν έγκειται στη χρονολογική παράθεση, καθώς μπορεί να προκύψει μέσα από διδακτικές προσεγγίσεις, αναδεικνύοντας τον τρόπο που η ιστορική στιγμή επιδρά και διαμορφώνει χαρακτήρες και αξίες. Εξάλλου και από τις «Οδηγίες» ο προγραμματισμός της διδασκαλίας για την προώθηση της φιλιανγνωσίας «προτείνεται να μην εστιάζει σε μεμονωμένα κείμενα, αλλά να οργανώνεται σε ομάδες κειμένων με βάση κριτήρια όπως το θέμα, το είδος, η ιστορική περίοδος¹⁰».

Στο πλαίσιο αυτό είναι και η προτεινόμενη διδακτική προσέγγιση, η οποία έχει ως βάση το θέμα των κειμένων. Αφορά ομόθεμα κείμενα και προσφέρει δυνατότητες για συγκριτική μελέτη. Αξιοποιώντας μάλιστα διάφορα στοιχεία

9 Κυνηγός, Χ., Βαβουράκη, Α., Ιωαννίδης, Χ., Παπαϊωάννου, Π., & Ψυχάρης, Γ. (2002). Η χρήση της Τεχνολογίας της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στο σχολείο: η μελέτη πέντε περιπτώσεων. Στο Α. Μαργετουσάκη & Μιχαηλίδης, Π. (Επιμ.), Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Διδακτική των Φυσικών Επιστημών και Εφαρμογή Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση» Εργαστήριο Διδακτικής Θετικών Επιστημών, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ.σ. 525-531.

10 Υ.ΠΑΙ.Θ., Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας του Ημερησίου και του Εσπερινού Γυμνασίου για το σχολικό έτος 2021-2022

και παραμέτρους αποσκοπεί στην ανάπτυξη αναγνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων για την ενίσχυση της ερμηνευτικής και κριτικής στάσης των μαθητών, την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού.

Διδακτικοί στόχοι

- Να εντοπίσουν οι μαθητές βασικές πληροφορίες του κειμένου, όπως θέμα, χώρος, χρόνος, πρόσωπα
- Να προσεγγίσουν τους ήρωες και τους χαρακτήρες τους με βάση ενδοκειμενικά και εξωκειμενικά στοιχεία
- Να εντοπίσουν το βασικό ερώτημα ή τα προβλήματα που θέτει το κείμενο
- Να εντοπίσουν και να κατανοήσουν στοιχεία του λογοτεχνικού κειμένου, αφηγηματικές τεχνικές, αφηγηματικούς τρόπους, ρηματικά πρόσωπα, εκφραστικά μέσα.
- Να παρακολουθήσουν τη δράση ενός ήρωα, την αλληλεξάρτησή του από το περιβάλλον.
- Να αναδιηγηθούν την «ιστορία» χωρίς να ερμηνεύουν τα γεγονότα.
- Να σχολιάσουν τις ιδέες των ηρώων που αναδεικνύονται μέσα από το κείμενο και να τις συσχετίζουν με τις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες.
- Να μελετήσουν συγκεκριμένες αιτίες που αναγκάζουν τους ανθρώπους να απομακρυνθούν από την πατρίδα τους, καθώς και τις συνθήκες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι.
- Να γνωρίσουν και να μελετήσουν διαβαθμίσεις στη σχέση ατόμου-κοινωνίας, όπως η προσαρμογή σε κανόνες, η προσήλωση σε αξίες και πατροπαράδοτες συνήθειες, η απόλυτη απομόνωση λογοτεχνικών ηρώων.
- Να προσεγγίσουν κριτικά το κείμενο, ως προς τη μορφή και το περιεχόμενό του, συσχετίζοντάς το με άλλα κείμενα ομόθεμα
- Να συγκρίνουν ιδέες, αξίες, στάσεις, συμπεριφορές των ηρώων των κειμένων με αντίστοιχες του σήμερα καθώς και με προσωπικά βιώματα και εμπειρίες.
- Να συνθέσουν αφηγηματικά κείμενα προσέχοντας συγκεκριμένα στοιχεία και τρόπους, όπως το ρόλο του αφηγητή.
- Να παραγάγουν κείμενα, ενεργώντας ομαδοσυνεργατικά, και να δημιουργήσουν, αξιοποιώντας τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας

3. Μεθοδολογία

Το διδακτικό σενάριο που παρουσιάζουμε βασίζεται στις αρχές του κοινωνικού εποικοδομητισμού, σύμφωνα με τις οποίες η μάθηση οργανώνεται ως το αποτέλεσμα κοινωνικής αλληλεπίδρασης και διεργασιών, κατά τις οποίες οι νέες γνώσεις οικοδομούνται τροποποιώντας τις προϋπάρχουσες. Έχει, επίσης, η προτεινόμενη μαθησιακή διαδικασία οργανωθεί στο πλαίσιο της διερευνητικής μάθησης, ενώ έχει γενικά αξιοποιηθεί στην υλοποίησή της η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας.

Για την εφαρμογή των παραπάνω θεωριών μάθησης κατά τη διδακτική προσέγγιση της Λογοτεχνίας στη σχολική τάξη χρειάζονται ανοιχτά μαθησιακά περιβάλλοντα και μέθοδοι διδασκαλίας που συντελούν στην ενεργή συμμετοχή του ίδιου του μαθητή για την καλλιέργεια δεξιοτήτων που προαναφέρθηκαν. Τέτοια περιβάλλοντα μπορεί να προκύψουν μέσα από την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη.

3.1. Δείγμα – Διδακτική ομάδα υλοποίησης του σεναρίου

Το παρόν σχέδιο διδασκαλίας έχει ως ομάδα – στόχο μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου. Ωστόσο με κάποια διαφοροποίηση στα λογοτεχνικά κείμενα μπορεί να διδαχθεί και στη Β΄ Γυμνασίου. Έχει σχεδιαστεί σύμφωνα με τις Οδηγίες και το ισχύον Π.Σ. για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας. Η όλη διαδικασία οργανώνεται σε τρεις φάσεις, πριν την ανάγνωση, κυρίως ανάγνωση, μετά την ανάγνωση. Οι δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται οι μαθητές στοχεύουν στην κινητοποίηση του ενδιαφέροντος για τη μαθησιακή διαδικασία και την ενεργητική εμπλοκή τους σε αυτή.

3.2. Μέσα για την υλοποίηση του διδακτικού σεναρίου

Απαραίτητη, όπως έχει ήδη αναφερθεί, για την εφαρμογή της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης στη σχολική τάξη θεωρείται η χρήση και αξιοποίηση ηλεκτρονικών υπολογιστών, καθώς και λογισμικών γραφείου με δυνατότητα σύνδεσης στο διαδίκτυο. Χρειάζεται ως εκ τούτου κάποια εξοικείωση των μαθητών με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων, την αναζήτηση και διαχείριση πληροφοριών στο διαδίκτυο. Χρειάζεται επίσης να έχει προηγηθεί διδασκαλία στοιχείων της δομής της αφήγησης.

Ο απαιτούμενος για την υλοποίηση του διδακτικού σεναρίου χρόνος είναι 6 περίπου διδακτικές ώρες. Για την καλύτερη μάλιστα οργάνωση μέσα στον σχολικό χρόνο και την αποτελεσματικότητά του στη σχολική τάξη χρειάζεται να διεξαχθεί σε συνεχόμενα δίωρα. Η σχολική τάξη εργάζεται σε 4 ομάδες των 5 -6 ατόμων με συγκεκριμένους ρόλους και οδηγίες για τη μεθόδευση δραστηριοτήτων που προάγουν τους στόχους της διδασκαλίας. Οι μαθητές κατανοούν, ερμηνεύουν, συγκρίνουν, παράγουν και δημιουργούν κείμενα.

3.3. Εργαλεία διαγνωστικής αξιολόγησης

Η διαγνωστική αξιολόγηση των μαθητών στη Λογοτεχνία διεξάγεται μέσα από ποικίλες δραστηριότητες παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου. οι οποίες αποσκοπούν στην ανίχνευση των σχετικών με το θέμα γνώσεων και εμπειριών των μαθητών, καθώς και των γνώσεων που αφορούν σε στόχους σχετικούς με την αφήγηση, αλλά και με τη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη. Έτσι δίνεται η ευκαιρία στον εκπαιδευτικό να διαπιστώσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών και να προχωρήσει στον καλύτερο σχεδιασμό ή σε κάποια

αναμόρφωση της διδακτικής πρότασης.

Ως εκ τούτου με αφορμή το θέμα και με τη βοήθεια πολυτροπικού κειμένου ξεκινά η διαδικασία στην τάξη. Προβάλλονται αποσπάσματα από βίντεο που έχουν επιλεγεί ως αφορμή. Στη συνέχεια δίνεται στους μαθητές ερωτηματολόγιο σε φύλλο εργασίας, το οποίο συμπληρώνουν προκειμένου να διαπιστωθεί η κατακτημένη γνώση σε θέματα αφήγησης, καθώς και σε θέματα χρήσης και αξιοποίησης ψηφιακών εργαλείων, όπως η διαχείριση πληροφοριών πολυτροπικού κειμένου και η σύνθεση ψηφιακού κειμένου, καθώς και η παρουσίασή του. Οι μαθητές εργάζονται ατομικά στα φύλλα εργασίας που τους έχουν διανεμηθεί και στη συνέχεια παρουσιάζουν την εργασία τους στην ολομέλεια. Ο εκπαιδευτικός από τη συγκεκριμένη μαθητική εργασία αναμένεται να κάνει την αποτίμησή του σχετικά με το επίπεδο ετοιμότητας των μαθητών του και τις ανάγκες τους και να αναπροσαρμόσει, εφόσον χρειαστεί, το συγκεκριμένο σχέδιο διδασκαλίας.

4. Πρόγραμμα παρέμβασης

Το διδακτικό σενάριο που παρουσιάζουμε έχει ως θέμα την αποδημία, τη μετακίνηση για διάφορους λόγους δηλαδή ανθρώπων μακριά από την πατρίδα τους¹¹. Οι μαθητές μελετούν τα παρακάτω γλωσσικά και πολυτροπικά κείμενα που είναι σχετικά με το θέμα:

- Βίντεο σχετικά με το θέμα, όπως:
 - Ξενιτεμένο μου πουλί, (βίντεο) <https://www.youtube.com/watch?v=I28GWNXnEqE> ή και <https://www.youtube.com/watch?v=rd4zSAZRCdY>,
 - Οι Νύφες του Παντελή Βούλγαρη (βίντεο) <http://www.youtube.com/watch?v=W6KydIFFHAM>
- Δημήτρης Χατζής, «Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου» (σχολικό εγχειρίδιο Γ΄ Γυμνασίου)
- Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Τ΄ αγνάντεμα» (σχολικό εγχειρίδιο, Γ΄ Γυμνασίου)
- Μ. Καραγάτσης, Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα (σχολικό εγχειρίδιο, Γ΄ Γυμνασίου)

4.1. Πορεία διδασκαλίας

Το σενάριο υλοποιείται μέσα από ένα σύνολο ομόθεμων κειμένων, γλωσσικών και πολυτροπικών, και η διάρκειά του υπολογίζεται σε 3 δίωρα. Έχει ως

¹¹ Αποδημία: «η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του αποδημάω. 1. (νομ.) έξοδος από τη χώρα... 2. (ζωολ.) ομαδική και περιοδική μετακίνηση ορισμένων ζώων σε θερμότερους τόπους για να διαχειμάσουν... [λόγ. < αρχ. ἀποδημία `ταξίδι μακριά από την πατρίδα` & σημιδ. γαλλ. migration]» (https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1&dq=%0D%0A)

αφόρμηση τα κείμενα: Ξενιτεμένο μου πουλί, (βίντεο) και Οι Νύφες του Παντελή Βούλγαρη (βίντεο) για την κινητοποίηση του ενδιαφέροντος των μαθητών και την ανάδειξη του θεματικού άξονα, καθώς και την ανίχνευση της προϋπάρχουσας γνώσης, όπως έχει ήδη προαναφερθεί στο 3.3) σχετικά με την κατανόηση ζητημάτων αφήγησης και δεξιοτήτων χρήσης των ΤΠΕ.

Χωρίζεται σε 3 φάσεις, «πριν την ανάγνωση», «κυρίως ανάγνωση», «μετά την ανάγνωση», που έχουν καταναμηθεί στον διδακτικό χρόνο με τον τρόπο που παραθέτουμε παρακάτω. Ο καταμερισμός του διδακτικού χρόνου σε τρεις φάσεις σχετίζεται με συγκεκριμένες δραστηριότητες, που σε ένα αρχικό στάδιο, κατά την α΄ δηλαδή φάση, προετοιμάζουν και εξοικειώνουν τους μαθητές με το θέμα που το κείμενο διαπραγματεύεται, με δραστηριότητες που τους βοηθούν στη συνέχεια, στη β΄ φάση, να εμβαθύνουν στα νοήματά του, και τέλος, στη γ΄ φάση, με δραστηριότητες που ενισχύουν την κριτική και δημιουργική σχέση τους με αυτό. Δίνονται φύλλα εργασίας για τη δραστηριοποίηση των μαθητών στην έρευνα, στη συνεργασία, στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου και στη δημιουργικότητα:

Α΄ φάση, πριν την ανάγνωση: 1^η διδακτική ώρα

Προβολή οπτικοακουστικού υλικού σχετικού με το θέμα με στόχο να προετοιμάσουμε τους μαθητές ομαλά και με τρόπο ελκυστικό για το μάθημα. Μετά την προβολή ακολουθεί συζήτηση μεταξύ των μαθητών. Έχουμε παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου και διερεύνηση ζητημάτων σχετικών με την αφήγηση. Συγκεκριμένα οι μαθητές με βάση φύλλο εργασίας που τους έχει διανεμηθεί:

- Εντοπίζουν το θέμα, πρόσωπα, ερωτήματα και σχετικά προβλήματα
- Παρατηρούν, μέσα από τις εικόνες και τους υπότιτλους που έχουν κάποιες από αυτές, χαρακτηριστικά της εποχής και αναζητούν αιτίες.
- Συζητούν σχετικά με όσα έχουν διαπιστώσει μέσω του υλικού που έχει προβληθεί.
- Συνθέτουν και δημιουργούν «μικρές ιστορίες»
- Εργάζονται δημιουργικά με πολυτροπικό υλικό και φτιάχνουν μια προβολή παρουσίασης.

Β΄ φάση, Κυρίως ανάγνωση: 2^η, 3^η, 4^η διδακτική ώρα

Στη φάση αυτή ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές όλης της τάξης να διαβάσουν από το σχολικό εγχειρίδιο το αφήγημα «Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου» του Δημήτρη Χατζή, (σ. 229 του σχολικού εγχειριδίου Γ΄ Γυμνασίου) μαζί με το εισαγωγικό σημείωμα. Οι μαθητές διαβάζοντας κρατούν σημειώσεις σχετικά με τα εξής:

- Τίτλος, Θέμα, χρόνος και τόπος
- Πρόσωπο/πρωταγωνιστής, ερώτημα/πρόβλημα, προσδοκίες
- Αιτία και προορισμός του ταξιδιού (αναχώρηση ή επιστροφή από πού και γιατί)
- Φράσεις που αντιπροσωπεύουν στάση ζωής

Στη συνέχεια εργάζονται σε φύλλο εργασίας ανά ομάδες. Οι μαθητές παρατηρούν το εισαγωγικό σημείωμα και συσχετίζουν με τον τίτλο και το θέμα του κειμένου. Σχολιάζουν τον ρόλο του πρωταγωνιστή, τις προσδοκίες του και το πρόβλημα που αντιμετωπίζει, συγκρίνοντας με τα αντίστοιχα ζητήματα από τη ταινία που παρακολούθησαν. Συσχετίζουν τα 2 ταξίδια και συγχρόνως προσπαθούν να αναγνωρίσουν στοιχεία που αναφέρονται στην ταυτότητα του αφηγητή στο έργο του Δ. Χατζή και τον τρόπο παράθεσης των γεγονότων.

Στο τέλος, την 4^η διδακτική ώρα, δίνονται στις ομάδες των μαθητών για ανάγνωση τα έργα: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Τ' αγνάντεμα» (σχολικό εγχειρίδιο, Γ' Γυμνασίου), Μ. Καραγάτσης, Ένας Ρώσος συνταγματάρχη στη Λάρισα (σχολικό εγχειρίδιο, Γ' Γυμνασίου), με την προτροπή να κρατήσουν σημειώσεις σχετικά με θέμα, χρόνο, τόπο, πρωταγωνιστή ή πρωταγωνιστές, κατάσταση ή πρόβλημα, υπογραμμίζοντας αντιπροσωπευτικές φράσεις.

Γ' φάση: Μετά την ανάγνωση 5^η, 6^η διδακτική ώρα

Οι μαθητές κατανεμημένοι σε 4 ομάδες των 5-6 ατόμων στο εργαστήριο Πληροφορικής μελετούν και επεξεργάζονται τα κείμενα σύμφωνα με τα φύλλα εργασίας, που τους έχουν δοθεί, προκειμένου να εμβαθύνουν στη θεματική των κειμένων, να εκφέρουν απόψεις, να κάνουν συγκρίσεις και να εμπλακούν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Η κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της 2 ή και 3 υπολογιστές.

Ο καθηγητής λειτουργεί καθοδηγητικά, επιλύοντας προβλήματα, διαδικαστικά περισσότερο, παρατηρώντας διακριτικά τις εργασίες των ομάδων, εμπυχώνοντας και ενθαρρύνοντας. Οι μαθητές συνθέτουν την τελική τους εργασία όπου αποτυπώνονται τα συμπεράσματά τους και παρουσιάζουν στην ολομέλεια. Δημιουργούν στη συνέχεια τα δικά τους κείμενα. Αξιοποιώντας μάλιστα τις δυνατότητες των Τ.Π.Ε. κάνουν συσχετισμούς και συγκρίσεις, διαπραγματεύονται τα ζητήματα που τους απασχόλησαν στο πλαίσιο μιας διαδικτυακής αναγνωστικής και ερμηνευτικής κοινότητας.

4.2 Φύλλα εργασίας

1^ο φύλλο εργασίας (για την αρχική αξιολόγηση, κοινό για όλες τις ομάδες)

- Εντοπίζουμε το θέμα, ερωτήματα ή προβλήματα, καθώς και χαρακτηριστικά του τόπου και χρόνου.
- Παρατηρούμε εικόνες, φράσεις, στιγμιότυπα που θεωρούμε ότι είναι αντιπροσωπευτικά του θέματος και δημιουργούμε, μέσα από δραματοποιήσεις, «μικρές ιστορίες».
- Αφηγούμαστε σε ένα κείμενο (σε word) την «ιστορία του/της πρωταγωνιστή/στριας», ενός προσώπου από το οπτικοακουστικό υλικό που προβλήθηκε,

άνδρα ή γυναίκας, που μεταναστεύει, χρησιμοποιώντας τριτοπρόσωπη αφήγηση, ακολουθώντας τη χρονική σειρά των γεγονότων ή ανατρέποντάς την.

- Παρουσιάζουμε στην ολομέλεια (σε power point, αν είναι δυνατό) την «ιστορία» μας πλαισιωμένη από ψηφιακό υλικό αντιπροσωπευτικό της εποχής και του θέματος.

2^ο φύλλο εργασίας (κοινό για όλες τις ομάδες)

- Εντοπίζουμε και καταγράφουμε το θέμα, τον χρόνο, τον τόπο, τον πρωταγωνιστή και τη δράση του, υπογραμμίζοντας φράσεις αντιπροσωπευτικές
- Εντοπίζουμε αίτια, σκοπό ταξιδιού (αναχώρηση ή επιστροφή από πού), προσδοκίες και πρόβλημα ή προβλήματα του πρωταγωνιστή και την έκβαση σε αυτά, υπογραμμίζοντας σχετικές φράσεις.
- Παρατηρούμε στιγμιότυπα σχετικά με τον πρωταγωνιστή, που έχουμε ξεχωρίσει ή πιστεύουμε ότι είναι αντιπροσωπευτικά της στάσης και της συμπεριφοράς του, και τα καταγράφουμε.
- Με τη βοήθεια των υπογραμμισμένων λέξεων ή φράσεων από το κείμενο κάνουμε συσχετισμούς της «ιστορίας» του κειμένου του Κ. Χατζή με εκείνη «του/της πρωταγωνιστή /στριας» από το υλικό που έχει προβληθεί, ως προς τα αίτια, τον σκοπό της μετακίνησης, τα χαρακτηριστικά της εποχής, την αλληλεπίδραση ατόμου – κοινωνίας και σχολιάζουμε.
- Αναζητούμε και υπογραμμίζουμε φράσεις που δηλώνουν τον αφηγητή και διατυπώνουμε την άποψή μας για τον ρόλο του στην όλη δράση.
- Αφηγούμαστε, χρησιμοποιώντας πρωτοπρόσωπη αφήγηση, την ιστορία του «Σκουρογιάννη» μέσα από την οπτική ενός σημερινού νέου που επιστρέφει στην πατρίδα του, δίνοντας μια άλλη έκβαση στην εξέλιξη της. Το κείμενό μας να είναι γραμμένο στον επεξεργαστή να μην ξεπερνά τις 15 γραμμές.
- Παρουσιάζουμε το κείμενό μας στην ολομέλεια για ανατροφοδότηση και ανασυνθέτουμε ένα κείμενο, γραπτό ή πολυτροπικό. Για το δεύτερο μπορούμε να αναζητήσουμε και εικονικό υλικό, το οποίο μπορεί να πλαισιώσει την αφήγησή μας, από το διαδίκτυο, και να συνθέσουμε προβολή παρουσίασης. Μπορούμε επίσης να αποδώσουμε στιγμιότυπα από το κείμενο σε ένα έργο ζωγραφικής.
- Οργανώνουμε τέλος στο ιστολόγιο ή σε ένα συνεργατικό περιβάλλον συζήτηση σχετικά με τα ζητήματα που έχει να αντιμετωπίσει ένας νέος που αποφασίζει, μετά από παραμονή για σπουδές σε χώρα του εξωτερικού, να γυρίσει στην πατρίδα του.

3^ο φύλλο εργασίας (για την 1^η και 2^η ομάδα)

- Εντοπίζουμε και καταγράφουμε το θέμα, τον χρόνο, τον τόπο, τον πρωταγωνιστή, τη δράση του, υπογραμμίζοντας φράσεις αντιπροσωπευτικές.
- Εντοπίζουμε αίτια, σκοπό του ταξιδιού (αναχώρηση ή επιστροφή από πού),

προσδοκίες, πρόβλημα ή προβλήματα του πρωταγωνιστή και την έκβαση σε αυτά, υπογραμμίζοντας σχετικές φράσεις.

- Αναφέρουμε στιγμιότυπα σχετικά με τον πρωταγωνιστή, που έχουμε ξεχωρίσει ή πιστεύουμε ότι είναι αντιπροσωπευτικά της στάσης και της συμπεριφοράς του.
- Με τη βοήθεια των υπογραμμισμένων λέξεων και φράσεων από το κείμενο, κάνουμε συσχετισμούς της «ιστορίας του πρωταγωνιστή» με εκείνη «του/της πρωταγωνιστή/στριας» από το κείμενο του Κ. Χατζή, καθώς και από το υλικό που έχει προβληθεί, ως προς τα αίτια, τον σκοπό της μετακίνησης, τα χαρακτηριστικά της εποχής, την αλληλεπίδραση ατόμου – κοινωνίας, και σχολιάζουμε.
- Αναζητούμε και υπογραμμίζουμε φράσεις που δηλώνουν τον αφηγητή και διατυπώνουμε την άποψή μας για τον ρόλο του στην όλη δράση
- Αφηγούμαστε την ιστορία του πρωταγωνιστή μέσα από την οπτική ενός σημερινού νέου, που έχει φύγει από την πατρίδα του, χρησιμοποιώντας τριτοπρόσωπη αφήγηση, ακολουθώντας τη χρονική σειρά των γεγονότων, και δίνουμε μια άλλη έκβαση. Φροντίζουμε το κείμενο μας να μην ξεπερνά τις 15 γραμμές.
- Παρουσιάζουμε το κείμενό μας στην ολομέλεια για ανατροφοδότηση και ανασυνθέτουμε ένα κείμενο, γραπτό ή πολυτροπικό. Για το δεύτερο μπορούμε να αναζητήσουμε και εικονικό υλικό, το οποίο μπορεί να πλαισιώσει την αφήγησή μας, από το διαδίκτυο και να συνθέσουμε προβολή παρουσίασης. Μπορούμε επίσης να αποδώσουμε στιγμιότυπα από το κείμενο σε ένα έργο ζωγραφικής.
- Οργανώνουμε τέλος στο ιστολόγιο ή σε ένα συνεργατικό περιβάλλον συζήτηση σχετικά με τα ζητήματα που έχει να αντιμετωπίσει ένας νέος που έχει αναγκαστεί να φύγει από τη χώρα του και να ζήσει στο εξωτερικό.

4^ο φύλλο εργασίας (για την 2^η και 4^η ομάδα)

- Παρατηρούμε την εικόνα που συνοδεύει το κείμενο, το θέμα της, τη λεζάντα της και κάνουμε κάποιες υποθέσεις για το θέμα του κειμένου συσχετίζοντας και με τις πληροφορίες από το εισαγωγικό σημείωμα
- Διαβάζουμε το κείμενο, υπογραμμίζουμε άγνωστες λέξεις και αναζητούμε τη σημασία τους στο λεξιλόγιο του σχολικού. Εγχειριδίου, που είναι στη συνέχεια του κειμένου ή στην «Πύλη για την Ελληνική γλώσσα»: https://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/kriaras/index.html. Υπογραμμίζουμε επίσης λέξεις ή φράσεις που έχουν σχέση με το θέμα και τον τίτλο του κειμένου, λέξεις ή φράσεις που προσδιορίζουν ασχολίες επαγγελματικές και ρόλους ανδρών και γυναικών
- Με τη βοήθεια των υπογραμμισμένων λέξεων που συγκεντρώσαμε κάνουμε συσχετισμούς του έργου του Παπαδιαμάντη με το έργο του Δ. Χατζή καθώς και με το οπτικοακουστικό υλικό που προβλήθηκε, ως προς το/τα πρόσωπο/α, τα αίτια, τον σκοπό της μετακίνησης τα χαρακτηριστικά της εποχής, την αλληλεπίδραση ατόμου – κοινωνίας, και σχολιάζουμε.
- Αναζητούμε και υπογραμμίζουμε φράσεις που δηλώνουν τον αφηγητή και διατυπώνουμε την άποψή μας για τον ρόλο του στην όλη δράση.

- Αφηγούμαστε, χρησιμοποιώντας πρωτοπρόσωπη αφήγηση, την ιστορία της «Φλανδρώς», μέσα μέσα από την οπτική μιας σημερινής νέας, δίνοντας μια άλλη έκβαση στην εξέλιξή της. Το κείμενό μας να είναι γραμμένο στον επεξεργαστή και να μην ξεπερνά τις 15 γραμμές.
- Παρουσιάζουμε το κείμενό μας στην ολομέλεια για ανατροφοδότηση και ανασυνθέτουμε ένα κείμενο, γραπτό ή πολυτροπικό. Για το δεύτερο μπορούμε να αναζητήσουμε και εικονικό υλικό, το οποίο μπορεί να πλαισιώσει την αφήγησή μας από το διαδίκτυο και να συνθέσουμε προβολή παρουσίασης. Μπορούμε επίσης να αποδώσουμε στιγμιότυπα από το κείμενο σε ένα έργο ζωγραφικής.
- Οργανώνουμε τέλος στο ιστολόγιο ή σε ένα συνεργατικό περιβάλλον συζήτηση σχετικά με τα ζητήματα που έχει να αντιμετωπίσει ένας νέος ή μια νέα που αποφασίζει να βιοποριστεί μακριά από την πατρίδα του /της.

5. Αποτελέσματα

Η συγκεκριμένη πρόταση διδασκαλίας της Λογοτεχνίας με την αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. κατά την εφαρμογή της στη σχολική τάξη έχει σημαντικά αποτελέσματα σε σχέση με την ανάπτυξη και καλλιέργεια δεξιοτήτων που συνάδουν με τους στόχους διδασκαλίας του μαθήματος, που έχουν ήδη προαναφερθεί. Προσελκύει το ενδιαφέρον των μαθητών, οι οποίοι συνεργαζόμενοι σε ομάδες καλλιεργούν αναγνωστικές δεξιότητες, απαραίτητες για την κατανόηση και ερμηνεία κειμένων, αλλά και για την προώθηση της φιλιαναγνωσίας. Με τη χρήση μάλιστα των ψηφιακών μέσων αξιοποιούν με μεγαλύτερη επάρκεια στοιχεία ποικίλων κειμένων για την ιχνηλάτηση του νοήματος, τη μεταξύ τους σύγκριση, ενισχύουν την ερμηνευτική και κριτική τους στάση και δημιουργούν ποικίλο υλικό, αναπτύσσοντας συγχρόνως και τις ψηφιακές δεξιότητες.

Τα φύλλα εργασίας στα οποία δουλεύουν οι μαθητές δίνουν την ευκαιρία για αξιολόγηση της όλης διαδικασίας και ανατροφοδότηση. Η ανάθεση επίσης κοινών φύλλων εργασίας, κατά την Α΄, αλλά και Β΄ φάση του διδακτικού σεναρίου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο από την άποψη της διαφορετικής οπτικής πάνω σε ένα θέμα, όσο και από την άποψη της πολλαπλής ερμηνείας του λογοτεχνικού κειμένου, ενώ δίνει ευκαιρίες για κριτική μέσα από τις μεταξύ τους συγκρίσεις σε σχέση με τις διαπιστώσεις, τα συμπεράσματα, τις ομοιότητες και τις διαφορές, καλλιεργώντας και δεξιότητες κριτικού γραμματισμού.

6. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Εναλλακτικά προτείνονται διάφορες δραστηριότητες ως επέκταση του σεναρίου σε μια επιπλέον διδακτική ώρα ή σε εργασία στο σπίτι για περαιτέρω καλλιέργεια κοινωνικών και αναγνωστικών δεξιοτήτων. Μεταξύ αυτών προτείνεται να αξιοποιηθούν δραστηριότητες, όπως η ανάγνωση ολόκληρου του λογοτεχνικού βιβλίου, από το οποίο προέρχονται τα κείμενα που έχουν μελετήσει οι ομάδες των μαθητών, καθώς και η βιβλιοπαρουσίαση ή η βιβλιοκριτική. Με τη βοήθεια

επίσης των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας μπορεί να δημιουργηθούν σε ψηφιακά συνεργατικά περιβάλλοντα αναγνωστικές κοινότητες σε σχέση με το θέμα της αποδημίας στον χρόνο μέσα και από άλλα κείμενα με βασικό στόχο την προώθηση της φιλαναγνωσίας. Μπορεί ακόμη να υλοποιηθεί, με τη χρήση και αξιοποίηση των μέσων που προαναφέρθηκαν, αγώνας αντιπαράθεσης επιχειρημάτων (debate) με θέμα τη «μετανάστευση στο παρελθόν και σήμερα».

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ. (1999), Κείμενο και επικοινωνία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Επιμόρφωση εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση και εφαρμογή των ΠΠΕ στη διδακτική πράξη, (2011), Επιμορφωτικό υλικό για την εκπαίδευση των επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης, τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02. Πάτρα.
- Ζήρας, Α. (2003), Όψεις της αναγνωσιμότητας του κινηματογράφου. Στο: Το Δέντρο (Λογοτεχνία και Σινεμά: αφιέρωμα), τεύχος 127 – 128, σ.σ. 40 – 45.
- Κάλφας, Α. (1993), Ο Μαθητής ως Αναγνώστης. Θεσσαλονίκη: Τα τραμάκια.
- Καρακίτσιος, Α. (2012), Εισαγωγή στη Φιλαναγνωσία. Στο: Ε. Κ. Βιβλίου, Καινοτόμες Δράσεις Ενίσχυσης της Φιλαναγνωσίας. Αθήνα, σ.σ. 21-34.
- Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (2009), Γραμματισμός, νέες τεχνολογίες και εκπαίδευση: όψεις του τοπικού και του παγκόσμιου, Δ. Κουτσογιάννης & Μ. Αραποπούλου (Επιμ.). Θεσσαλονίκη
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (2013), Η φιλαναγνωσία και η αναγκαιότητα καλλιέργειάς της. Στο: Α. Κατσίκη-Γκίβαλου & Δ. Πολίτης (Επιμ.), Καλλιερώντας τη Φιλαναγνωσία. Πραγματικότητες και Προοπτικές. Αθήνα: Διάδραση, σ.σ. 35-47.
- Κωτόπουλος, Τ.Η. (2013), Φιλαναγνωσία και Δημιουργική Γραφή. Στο Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. & Πολίτης, Δ. (Επιμ.), Καλλιερώντας τη Φιλαναγνωσία Πραγματικότητες και Προοπτικές Συλλογικό Έργο. Αθήνα: Διάδραση, σ.σ. 113-125.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2002), Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας: Από το εκπαιδευτικό λογισμικό στον κριτικό τεχνογραμματισμό, Στο Χρ. Κυνηγός, Ε. Δημαράκη (Επιμ.), Νοητικά εργαλεία και πληροφοριακά μέσα, Παιδαγωγική αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας για τη μετεξέλιξη της εκπαιδευτικής πρακτικής, 393 – 419, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κυνηγός, Χ., Βαβουράκη, Α., Ιωαννίδης, Χ., Παπαϊωάννου, Π., & Ψυχάρης, Γ. (2002). Η χρήση της Τεχνολογίας της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στο σχολείο: η μελέτη πέντε περιπτώσεων. Στο Α.

- Μαργετουσάκη & Μιχαηλίδης, Π. (Επιμ.), Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Διδακτική των Φυσικών Επιστημών και Εφαρμογή Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση» Εργαστήριο Διδακτικής Θετικών Επιστημών, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ.σ. 525-531.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2005), Η πολυτροπική θεωρία της επικοινωνίας ως εργαλείο για την αξιολόγηση εκπαιδευτικού λογισμικού. Στο: Σέμογλου (Επιμ.) *Εικόνα και παιδί*. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 621-632.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). Η σχολική τάξη. Χώρος – Ομάδα – Πειθαρχία – Μέθοδος. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Νικολαΐδου, Σ. (2016), (Επιμ.) Η δημιουργική γραφή στο σχολείο. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νικολαΐδου, Σ. (2009), Λογοτεχνία & Νέες Τεχνολογίες, Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη. Αθήνα: Κέδρος.
- Παγανός, Γ. (1993), Η νεοελληνική πεζογραφία, θεωρία και πράξη, τόμος Β'. Αθήνα: Κώδικας.
- Υ.ΠΑΙ.Θ., Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας του Ημερησίου και του Εσπερινού Γυμνασίου για το σχολικό έτος 2021-2022
- Φ.Ε.Κ.303/τ. Β'(13-03-2003), Υπουργική Απόφαση 21072α/Γ2/2003, *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) Δημοτικού - Γυμνασίου: α) Γενικό Μέρος β) Δ.Ε.Π.Π.Σ και Α.Π.Σ. Ελληνικής Γλώσσας, Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας*
- Χοντολίδου, Ε. (1999), Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. Στο: Γλωσσικός Υπολογιστής, 1, σ.σ. 115 – 118

Ξενόγλωσση

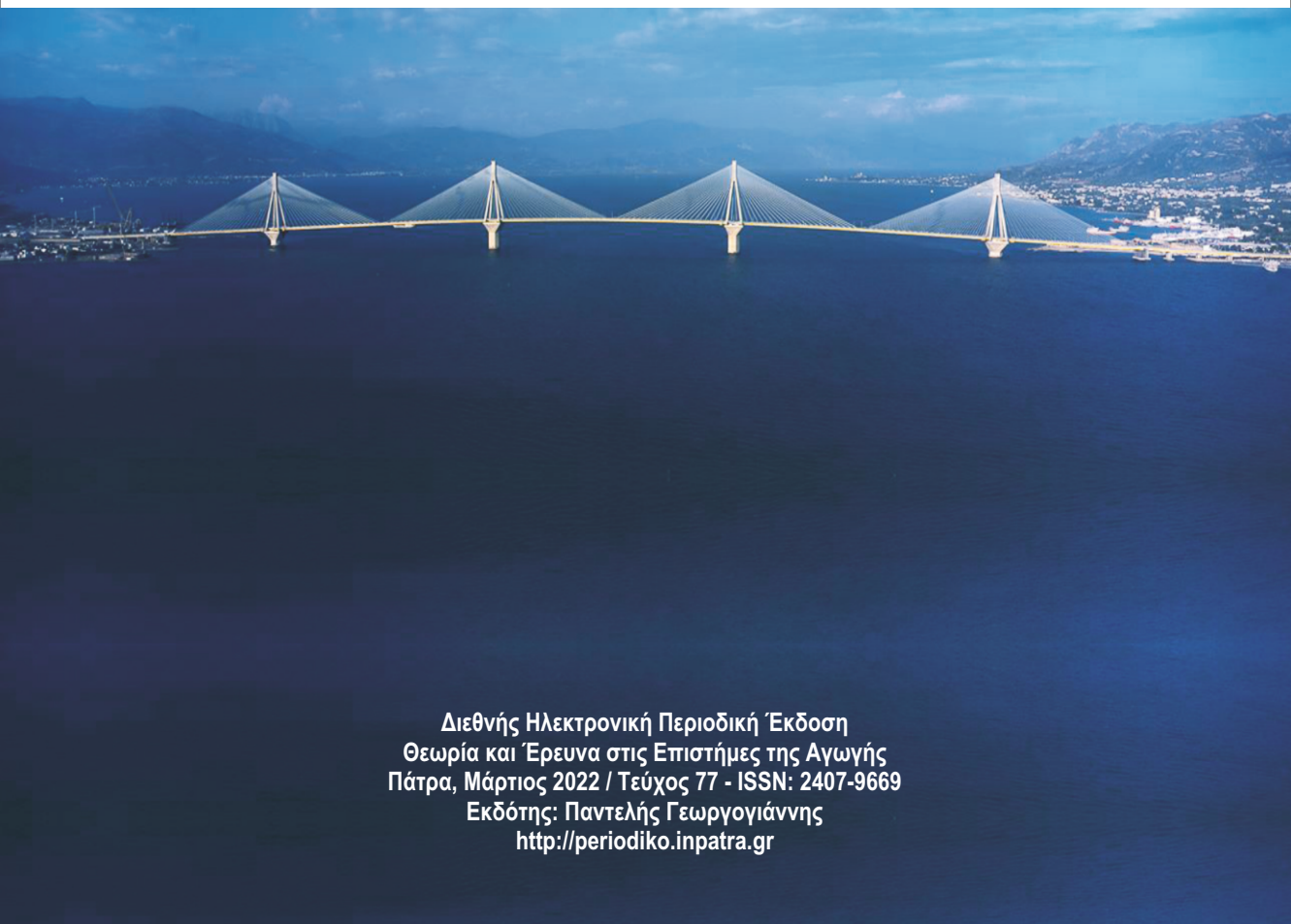
- Carter, R. (1995), *Keywords in Language and Literacy*. London & New York: Routledge.
- Douglas, J.Y. (2000), *The End of Books, or Books Without End?* Ann Arbor: University of Michigan Press
- Gagne, R. M., Briggs, L. J., & Wager, W. W. (1992). *Principles of Instructional Design* (4th ed.). Orlando: Harcourt Brace Jovanovich.

Ιστοσελίδες

- Φρυδάκη, Ε. Από την ερμηνευτική της «Εναισθησης» στην κοινωνική ερμηνευτική. Εκδοχές του όρου και απηχήσεις στη διδακτική. Στο: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP530/2001%20%CE%A6%CE%A1%CE%A5%CE%94%CE%91%CE%9A%CE%97%20%CE%95%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE.pdf> (προσπεράστηκε 12/1/2022)

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Η **Χριστίνα Αραμπατζή** είναι πτυχιούχος του Τμήματος Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και διδάκτωρ Ιστορίας του Α. Π. Θ. Έχει διδάξει ως καθηγήτρια φιλόλογος σε σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και σήμερα είναι Συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου φιλολόγων. Έχει συγγράψει βιβλία και άρθρα και έχει λάβει μέρος με ανακοινώσεις της σε διεθνή και πανελλήνια συνέδρια.

Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής
Πάτρα, Μάρτιος 2022 / Τεύχος 77 - ISSN: 2407-9669
Εκδότης: Παντελής Γεωργογιάννης
<http://periodiko.inpatra.gr>